

KRESALA

III

Oartsu bat eta albiste onak

Ezizen geiegi ipinten dotala uste badau irakurleak, jakin daiala lenengotik, Arranondon eztagola ezizenik eztaukan etšadi bat bakarra.

Andiak eta tšikiak, aberatsak eta landerrak, guztiak dauke euren-tšua.

Jatorriz erritarrak diran etšadiak, ezizen ori antziñetatik dauke, ta etšadiko danak ezizen bategaz esagutuak izaten dira. Aitari Talotšu esaten badeutse, semea Talotšuren semea da, andrea Talotšuren andrea, alabea Talotšuren alabea: geiago bearrik eztago. Iñoiz bateo arrian abadeak ipiñiriko izena ondo esaten bajako norbaiti, gurasoen ezizena izango da izengoitia.¹ Talotšuren semeari esarritako izena Joane bada, Joane Talotšu esango jako.

Kanpoko errietatik Arranondora datorren etšadiak an dauka bere izengaistoa ogetalau ordu barru, ta eztau geiago beragandik kenduko. ¿Zeñek ipiñi deutsa? Iñok eztau ori garbiro jakiten. Edo mutiko batek etorbarriaren semeari ikastetšean, edo arrantzale batek senarrari eliz-pean, edo emakume batek emasteari enparantzan. ¿Zergaitik? Edozer gauzagaitik. Edo lodi eder guria, edo argal me zatarra dalako, apaindua edo prakazarduna, azkarra edo baratsa, argitsua edo argibagea, olango edo alango irabazbidekoa, orko edo ango baserri edo uritik etorritakoa. Mutilltšuari deitu badeutse lenengo Prakazar, etšadiko

---

(1) Izengoitia — *Apellido*.

buruari Prakazarren aita esango jako; andreari esan badeutse Moñoker, Moñokerren senarra. Lenengo ezizena esarri jakonak emoten deutsa gero etsadi guztiari.

Arranondoko-en belarriak ain dagoz onetara egiñak eze, batzuk, euren benetako izena zelan dan bere eztakie, norbait esagutu dot bere aitarena gogoratu eziñik, aítaitarena gitšik jakiten dau.

Badakit albistari zabaltzallea ibilli dala iñoiz eskutitz bat zeñentsakoa zan eziñ argitaraturik. Sr. D. Julián Iragorri eukan estalkian, da Julian Iragorri zein zan ezekian iñok. Atso-agure guztiai itandu jakuen, da atso-agureak etzala, esaeben, erritarra izango. Azkenean, apaiz nagusiari eskerrak, agertu zan eskutitzaren jabea. Zeñ izango ta Saguzarra deituten jakon gizontšu bat zan.

—Oriše be bada ipuña,—esaeieban orduan Artoberok—Saguzarrari Don Julian asmau eideutse.

Eztedilla, bada, iñor miraritu izen gaisto asko ipinten ditudalako: izengaisto guztiak, Arranondon, egiazko bakarrak dira.

Ta onenbestegaz, goazen etenda itsi dogun neure zeregiñaren aria orapildutera.

Sardinzarren tšalopakoak Getarian sartu zirean, da ondo zainduta egozan, guztiz ondo.

Ikusi eztabenak eztaki zelan artu oidituen, edozeñ erritan, euskal lurrean bada erri ori, itšasoagaz guda ezbardin ikaragarrian ibillita gero legorrera datozen arrantzale anaiak.

Legorretik ia ondatuan ikusi diran gizonok eurenez badatoz erri baten, an billatuten ditue legorrekoak, arrantzale nekatuok bakotšak euren etšera eruan naian, batak salda beroa, besteak Santandertik ekarritako *kaña* gorria, onek jaka lodi bat, arek oe zuri garbia ta urliak su eder galanta eskeñiaz, danak etšean dauken guztia emon guran, daukena baño geiago nai leukiela, anai beartsuai guztia emoteko.

Sarrera tšarra badago errira ta nunbaiteko arrantzaleak sartu ezinda badabiltz, legorrekuok, izugarrizko azartasunik andienagaz, eriotzaren atzamarretatik gizon batzuen bizitzea kendu ta irabasteko asmo leñargitsuagaz indartuta, urteten deutse tšalopetan itšas bidera; euren buruak galtzeko zori tšarrean doiazala igarri edo gogoratu barik, sartuten dira itšas barrura, etšeak añako бага zuri sendoen artetik, ekiñaren ekiñez, bideak eregiuz; da arriskurik andienen artean artegatasun bage, asten dira, gogor da zintzo, zelan amaituko dan iñok ezin esan daikcan lanbide zuzen, largoi ta tšalogarrizkoan,

Erritik begira dagozanak orduan euki oi daroen larri ta estutasuna ezta esatekoa, ta nire lumeak ezin daike ondo esan. Asko egoten dira oso urduriturik eta itsasokoari ziñuka; danak, era batzuetan, aoa zabalik, arnasarik artu ezinda, ari albañu etengarri batetik ezegita balegoz legez, (gastelarren antzera esateko) erriko gizonik sendoenak noiz itoko eta jakuezan bildurrez da ikaraz; da eurak, bitartean, adiskideai edo ezesagun batzuei laguntasuna emoten dabiltzan arrantzale umant-korrak, lagundunai gori orretan erre ta kiskaltzen, lagundu gura orregaz danak itsuturik, agertuten dira olatu guztiai euskaldun ausarditsuen arpegia emonaz, urpean orain da aizean gero, uraga edo erramuak eskuetatik itši barik, begiak ernai ta besoak irme dituela, legorrekoen ziñuai jaramonik egin bage, euren asmoagaz ondo urten edo Kantauriko ondarretan ondatu artean *jaurrera mutillak!* alkarri deizka, *jaurrera mutillak, Jaungoikoaren izenean!*

Izanda Euskalerriko arrantzale bat, zumayatarra, José María Zubia eritšona, baña *Muri-ren* izenagaz esagutua. Arrantzale orri, beste askotan ondo urtenda, orain esan dotan legezko gertaldi baten Donostian ito zalako, bere jaskera ta izakeraren irudi bat egieutsen uri eder atako gizon agintariak, eta irudi ori an dago Donostiako kaigañean¹ *Mari-ren* gomutagarritzat. Baña José María Zubia-ri ezer kendu barik esan geinke, bere gizako beste umant asko dirala Euskalerrian, gure itšaserrietan gizonik aña umant dirala.

Getarian eztago beñbere sarrera tšarrik. Aita Done Antonen menpean beti izaten da bare, ta an egoten dira sarri Kantauriako tšalopak eta ontzi asitsoagoak bere bai, itšasoari bere amorru ta aserreak joan arte guztian, etše barruan balegoz legez.

Goizeko ordubietarako Andaluze ibiltaria Arranondon zan, Sardinzarren etšean ate joka, gizonak Getarian sartu zirala ta keska barik egoteko esanaz.

Aitatu bearrik bere eztago zelango pozagaz jakin zan albiste au Arranondon.

Laster bidietatik, oñez, nekatutšua ta lokatzaz betea eldu zan Andaluze, orretarako jaioriko gizon azkarra; baña ondo berotu eben, su andi baten aurrean jaten da edaten emonda. Iru librako besigua, lau-ko ogiaren erdia ta pitšar bat ardao berialaše iruntzi ta tšipillau eizituan, jardunari itšibarik.

(1) Oraiñ Zumayan bere badago *Mari-ren* beste irudi bat.

Illunabarrerako sartu eizan Getarian tšalopa ori.

—¿Eztabe doekabetasun edo kalterik izan? ¿Eztau iñok miñik artu?—itanduteutsan oraiñdiño ikaraz egoan Sardinzarren emasteak.

—Ez andrea, ez. Zaparrada gogorren batzuk artu omen dituzte, tšalopako tretza, otzara, jaki ta soñekoren batzuk galdure bai; baño gizonak naikoa tente etorri dia.

—¿Anjel be bai?

—¿Zein da Anjel ori *geo*?

—Neure semia ba.

—¿Ezaltzea ba zu Sardinzarren emastea?

—Bai, baña semia be badaukat antše, tšalopan. Mutill eder bat da, ta ona mutilla.

—Nik eztaikit ezer, baño danak egon bear dute osasunez. Alkateak esandit *nei*: Ankaluze, jungo altzera Arranondoaño tšalopa emen da-goda ta bildur gabe egoteko esatea?—Ta, bai, esan diot, bai jauna; ta esan ta egiñ, perloi bi jan ditut eta asi naiz bidean Burnietatik gora ta Askizutikan zear. Zumayako ondartzan egon bear izan det luzarotšo ibaia *pasatzeko* (igarotzeko) batelaren zai, baño, ala ta guztire, ordu-biterdi baño lenago Iziar gañean nintzan.

Eten bageko jardunean euki eben Ankaluze, berbotsera inguratu ziran ausoetako emakumeak, maitik jagi zan artean. An zan Mañasi bere.

Eguna argitu ebanerako baster guztietan zabaldu zan albiste ona. Josepari Mañasik erueutsan. Pozaren pozagaz ler egin bear eban gai-šoak, guztiz artaga ta birbizturik egoan, ezin zan iñun gelditu, eziñ artu eban ezertarako astirik, eta, orduak baño lenago Josepari bere logelan sartu jakon, oraiñdiño bere lagun au lotan egoala.

—Josepa, Josepa, Getarian dagoz—esaeutsan.

—¿Zeintzuk?—itandu eban bestean, ondo iratzartu barik.

—Eurak.

—¡A! Astu jatan niri. Lotan negoan da... Berandurarte eztot begirik itsita...,

Barre algara gozo bategaz erantsuetsan Mañasik. Eta bereala jarraitu eban:

—Jagi zaite laster, alperrori, esan bear asko daukaguta.

Ta barriro, Josepari ezertarako astirik emon barik, bazirautsan:

—Entzuizu: ¿zelan da Artoleroren ele¹ ori?

(1) Elea.—Ipuiña, *cuenta*.

—Lotsatu egite naz esaten bere, lotsatu neuk dakitalako bere.

—Etzara bada zu lotsakorra.

—Ez, baña olango gauzak direanean a... ¿Zeuk zegaitik esan ez-teustazu zeurea?

—Nik esan neutsun dana bart, eta gañera nire ori ezta neure barruko zer bat baño besterik.

—Eta zure barruko zerori ¿zegaitik, agertu ez atzo artean? Da atzo bere, estu estu izan ezpaziña etzenduan zuk tsit bat egingo.

—¿Zelan ba, neuk bere eznekian zer zan da. Tira, esaizu zeure ori.

—Lotsatu egiten naz baña.

—Orduan estalduizu arpegia, baña esan.

—Ara ba, lenagoko baten, nasatik gora netorrela, besigu bat eme-eustan Artoberok.

—¿Besterik ez?

—Eta gero, aren etserako ona nintzalata... neuk gura baneu, esa-eustan.

—¿De zeuk?

—Nik eneutsan ezer erantzun.

—Baña Done Pedrori argia ipiñi bai. ¿Eztago geiago?

—Geiago ezer bere ez.

—Ia, ia, jabi ta jantzi ariñ, da goazen elizara eskerrak emoten, gero jardungo dogu geiago ea.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

KRESALA

IV

Garizumako egunetan

Orain artean esan dotan guztia 187....ko neguaren erdian gertaurikoa da.

Arrantzalien bizitzea beti izaten da neketsua, baña neguan iñoiz baño neketsuagoa. Neguan izaten da besigutea; neguan, legotarrak epel epeletan lo dagozan bitartean, potin-andirik astunenak kalara ezin eruanik eta kalatik ezin ekarririk ibiltea; neguan *suezta* baño beste aterperik eztaukela, edur maluta galantak eta tšingorradarik gogorrenak gorputzaren gañean artzea; neguan jan gitši ta lan asko egiteko ereti luzea; neguan arrantzale errukarrien *negua*.

Baña negua ia igaro zan, askenetan ebillen ia, ta udabarri gozoak bere arpegi garbi ederra erakutsi gura eban. Luzatu zan eguna, urdin-du zan zeru alde; eguskia, geroago ta goizago, epeltasun bizigarri battegaz agertuten zan; Arranondo gañeko sagastiak eta Done Klararen zelaitsoa lorez jantzirik egozan; Errenteriako baserritarrak euren lur ondo narotuak gari berdez beterik pozarren ikusten zituen; Asterrika ta Gorozizako bide ondoetan tšor tšor ebiltzan soso-birigarroak, sasi-rik sasi; Kortetako soloetan kardantšulo ta tšindorrak, tšepetsak eta tširriskilloak tšio tšio; Zaldupe inguruan da Kurutzemendiko arizti ta gastañadietan eskillasoak era amilotšak, ostrorik ostro ta adarrik adar, guztiz bizi-ri ta alai egiten zituen euren egaldi errez da ondo neurtuak; ibaiko urak, ujoldietako loikeri guztiak basterrera kendurik, garbi garbi erakusteben kolko barrua, euren ondo edo oe gañeko tresna zar, arraň galdu ta erretillu zati guztiak banan banan agertuteraño; besigutan erabillitako potin andirik geienak, atunetara baño len azpiak

ondo garbitu ta pike-koipetsu edo *karena* barria emoteko legorrera jasota eukezan; da nasa ondoan, azkenez, zirauna legezko saretšalopa edo *treñeruak*, me meiak eurak, lirañ, leun da guztiz polito egiñak, (meiegiak eta politegiak eidora orainguak) azpitik baltzez da *karel* ondoan edo gañertzean lerro urdin zuri edo gorritz apaindurik, antšobatarako prestatuik egozan.

Garizumako egunak zirean, antšobatarako ta tšarteletarako egunak.

Autšoba talde ugaria urgañean ikusita, itšasora begira dabiltzanak ¡gorria! ¡gorria! deituten dabenean, Arranondoko saretšalopok arraña dagoan tokira eruaten dabenean abiadea ta aparra benetan izaten da begiragarritzkoa.

Urriñetik esagututen da nun dagoan orrañ ori. Izurdien erasoaldia-kaz izututen danean, batu baturik eta azal azalean geldituten da antšobea, gañalde guztia itšas egasti zuriz beteten jako, izurdeak azpitik gora ta kiauak goitik bera, dsist eta dsaust, sartuten dira arrañ pilloaren erdian, janalak jaten da iruntzaialak iruntziten; da sare tšalopok agertuten dira alderdi guztietatik aldabenean giñoan bizi, euren sarea-kaz arrañ dana inguratuteko asmoan. Tšaloparen bat bakarra, urrera-go egon dalako, besteak baño lenago elduten bada antšobea batu dan tokira, botaten deuta tšalopa orrek, azkar, jira guztian bere sarea *gorriari*, ta eztago zeresanik, tšalopa orrena da irabazi guztia: bi elduten badira batera, biak alkar artu oidabe geienetan da irabazia bientzat izaten da; iru edo lau alkarren urre samarrean badoaz, iru edo laurentzat bere bai, batzuetan; baña beste batzuetan barriz, tšalopea urrean zalata, bidea eragozten aurrean jarri dalata eztalata, ¡Jaungoikoak daki arrantzaleak euren artean erabili oi dabenean aserrea, errierte, izkankillea ta deadar garratza; ta noizean beñ alkarri arraña artzen galerazotea, arrika edo agaka norbaiti burua auste bere gertau oi da.

Au gauza okerra da, ezin geinke ukatu, baña zegaitik izaten dan errez ulertu daikegu. Inoiz, arrañ asko dan urtean, antšobea, bokarta edo sardiñatšoa, soloetarako, saltsa legez bere salduten da, oso merke; baña beste askotan, urri dabillenean, arrañ andia goen janaritsat amoe-tarako eda tretza lakioetarako bear danean, diru andiak egiten ditu ta, diru premiñan dagoanak, zerbait irabaztea gaitik, astakeri andiak dakiz egiten.

Arranondon, oiture zarra da, norbaiten tšalopeak bokarte asko artu badau, legorretik betaurreagaz gertaldi on ori ikusi dabenean deiza-leak tšalopa jabearen etsean jakin eragitea; ta orduan izaten dira es-

kupekotsuak, batez bere arrañak diru asko egingo daben ustea bada; ta baita bere, tšalopak errira etorrita gero, arrañ otsaretan zidar urtua legez erionga saletšera daroienean antšobea, deizaleak eskatu badau, lengo eskupekoagaz gañera otsarakadatšu bat edo zudur zapia bete edo, zerbait geiago emotea ¡Amaika arrañ eder jandakoa da Arra-nondoko deizalea!

Antšobea atara ondorean bereala, kenduten deutsez tšalopeari ondoan gelditu jakozan ur zikiñ guztiak, orretarako diran zurontzi edo *baldeakaz*; garbituten dabe lanbasakaz guztiz ederto; ezkata zuri diz-dizariz beterikako sare luze bustia, arrantzale bakotšak samearen jiran iru edo lau ingurukada artuta, eruaten dabe, errenkada bakan irrigarrian, ondartsan edo zubian ezegitera; oso edo erdi legortuten danean sare ori, badaroie ostera tšalopa barrura; ipinten dabe atzealdean ondo pilloturik, eta prest dagoz barriro bear bada egunean bertan itsasora beste urten aldi bat edo bi egiteko.

Gure arrantzaleok *gorrira* baizen azkar eztira joaten tšarteletara, elizako eskillatsoak *dilin dilin* luzarokoan dei egiñarren. Baña ezta gura eztabelako ta Kristiñauen ikasbidea eztakielako bere ez. Elizkoiak dira ta naikua ondo jakiñ oi daroe Kristiñauen ikasbidea, autortuten dabe ona dala ikasbide ori urtean beñ itandutea, dana astu eztakioen; zerbait ikasten jarduten dabena bere badakit; baña nagitasun apurtšo bategaitik edo, euren jakituri laburra iñoren aurrean erakusteko lotseagaitik edo, beste olango zioen bategaitik, dana dala, tšartelaren billa elizgelara joateko euren gorputza astundu egiten jakue.

Alan bere ia arranondatar guztiak joaten dira tšartelatara, asabe zarren ekandu on orri jarraituaz, euskaldun garbi guztiak egin bear daben legez; da joaten eztiran bakartšuak, edo guztiak dira motzak eta adiñ illunekoak, edo gaistakeriren bat egin dabe oraintsu ta gaistakeria egin da laster eztabe gura apaiz nagusiaren arpegia ikusi.

Artoberok, etzan bera añ argia ta gauzak ikasten erreztasun andikoa bere baña, jatorri onekoa ta guraso begiratuen semea zan, da bekizan Kristiñauak nai ta nai ez jakin bear dituan gauza danak, zerbait geiagogaz. Itsasoraterik etzan goiz batean bajoian, bere lagun batzuen atzetik, atoian legez, elizara, ta ia atean zanean, ara nun Josepak berak urteten daben elizatik.

Begiratu eutsen gasteok alkarri, ta Josepak, beste agurrik egin barik,

—¿Tšartela nai dozu?—itandu eutsan Artoberori.

—Bai, ¿baña zeuk?....

—Nik badaukat bestea. Aitarentzat dala ta zeuretzako asmoan eskatu dot ori... arako besiguaren ordañez.

Geigo ezer esan barik jarraitu eban Josepak bere bidean, da mutillak, papertsoa bere atzamar lodietan ebala, ta bere barruko poza ezin gorderik,

—Josepa—deitu eutsan—nik badakit onek zer esan gura daben. ¿Baitez, e?

Ezeban erantzuerarik izan, baña Artoberok, tšartela tšapel egalean gordeta,—«Ziur ziur nagoz, baitez esan gura dau»—zirautson bere buari.

Andik laster etorri zan Asterik Andiena, Aste Santua, ta beragaz batean baru-saroak, eliz-jai samurrak... eta *Apostolu*, *Beronika* ta *Fariseo*¹ jasteko egunak.

Aste Donerako ioran andia izaten da beti Arranondoko erri sinistetsuan. Benetan ikusgarriak, beste uri tšikietan egiten eztiran legezkoak izaten dira orduko eliz-jaiak; baña batez bere Eguen da Bariaku Donetan, elizatik urten da kalean zear egiten dan joan etorri edo jira bira itzala, guztiz da entzute andikoa, ta inguru-errietako gizaldea asko jai soñekoakaz jantzirik eta bidetik betean joaten dira Arranondora jira-bira edo joan etorri ori ikusteko asmoetan.

Eguen Doneko arratsaldean urteten dabe elizatik Jesusen Nekaldi samiñeko gomutagarri askok, eta euren artean amairu arrantzalek, bat Jesus Bera ta beste amabirak Jesusen lenengo Ikasleak balira legez. Orrezaz gañera, Bariaku Donean agertuten dira emakume batzuk Jerusalemengo Alabak diralata; lau edo zortzi gizon Erromako gudarien antzera jantzirik; bate bat, errian danik onena al bada, Jesusen gisara kurutze astun bat sorbaldan daroiala; beste bat Zirineo laguntzaria lege z kurutzeari eutsika, ta eztatik nik zenbat olango Kristoren Eruan-kisuneko gogoragarri biziak.

Gutziz egoki jantzi ta apainduak ibiltzen dira gaurko Ikasle, Gudarri, Beronika, Zirineo ta osterantzekoak, orretarako norbaitek iasa ta itšura onean egiñiko soñekoak daukez orain da; baña ez nik diñotan urtean. Orduan Jesusen Ikasleak jalkondara ta gona zuri *almidoi* ta burdin beroagaz gogortu ta leundunak jasten zituen soñean!, buruan

---

(1) Erromatar gudarien jaskerea daroenai *fariseoak* esaten deutse Arranondon.

barriz oraingo Eliz-Artzain edo Obispoak eliz-jaietan erabilli oi dabene antzeko tšapela eruateben, paper zuriagaz egiña, oial-estu edo zinta gorriakaz apaindurikoa Eguen Donean, da oialtšu baltzagaz Bariakuan...

Au irakurtean, barre egin daike nite irakurteren batek, baña ezeban Arranondon iñok barrerik egiten. Estarririk onenako *Apostoluak*, euskerazko liburu bat eskuan ebala,

«Jesukristori kendu ezker
Pekatuakiñ bizitza,
Baldiñ ezpadot negar egiten
Arrizkoa dot biotza»

ereztu edo kantaten ebanean, beste *Apostoluak* eta erritar danak, ari-
ma arimatik eta biotzeko berotasuna arpegian igarten jakuela, eran-
tzuteutsen:

«Baldin ezpadot negor egiten
Arrizkoa dot biotza».

Eder da egokitasun billa dabiltzanene kegiak itšura oneko gauzea
billatu barik naigabez egoten dira; baña Jaungoikozkoa idoro nai da-
benak, kanpoko edertasunagaitik eztau izaten ainbeste ardura, ez eder-
zalea eztalako, ezpada orduan edertasunari begira eztagolako baizen.

Arranondokoen iritsiz kalean jirea oso ederto egin zan nik diño-
tan urtean.

Josepa ta Mañasik bakarrik euki eben zerezan apurtšo bat.

Artobero *Apostolutsat* eta Anjel Erromatar gudaritsakotsat ibilli
ziran, da Josepak esaeutsan Mañasiri:

—¿Ikusi dozu gure Artobero? Ezta ondo jantzita joan. Neu izan
banitz bera jasteko, alkondarea obeto leundurik eruango eban da gonak
ez añ arro.

Mañasik barriz Josepari:

—¿Ta Anjel? Alango mutilla, kedarragaz arpegia baltziturik eta...
Ori eztago ondo.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(*Aurrandetuko da*)

KRESALA

V

Atsedeen orduak

Agorraren erdian gogoz. Arranondotarrak, bi edo iru illabetean erbestetik atunetan ibillita irabazi politagaz etorri dira etse aldera, ta euren itsasoko nekeak oso asturik, zoro zoro dabiltz geienak, erriko jaiak dauken alaitasun esnagarriagaz azkortuta.

Jaiak edonun dira jai, baña inun ez legez arrantzalien artean.

Baserritarrak, euren erriko Donearen eguna datorrenerako, ondo gertaurik egoten dira beti. Etsean ill ezpadabe tsalen bat, jai aurreko egunean okela zati ederrak eruaten ditue arategitik etsera; zaragitsuren bat edo edarrakada ardaoa ardantegitik, eta gozotegian bere izaten dira gozagarri batzuen eske, bada eztago gure artean urdall betekada bageko erri-jai onik. Egun ori eldutakoan, mesa nagusia eritzun da laster, inguruetakoa aide, adiskide ta baskarraldoakaz¹ maian jarten diranean, *eragiñ* mutillak jan edunari. Lenengo ogi zukoa, nai aña; urrengo lapiko biak, arroa erdi urdai, odolezte, lukainka ta aragi barruan dituela; gero okelea piper andiakaz, ardaotan ondo bustita, ito arte; ta esne-arroz gozotua gañean, aotik atzamarra sartu ezkeru ikututeraño. «Ekiñ, mutillak,—esan oi daroe—egunari berea emon bear jakota».

Ori izaten da, geinetan, erriko Donearen eguneko baserri-baskari luzea, guztizko luzea. Askotan, jardun da jan, jan da jardun, aspertu barik, amabietatik irurak edo laurak artean maian egoten dira. Olan-goše baskarietarako izaten da bakotšak bere lagun edo ondo nai jakoen esagunai deitutea: «etorri gero *San Juanetan*, edo *San Pedro*

(1) Basltarraldia. Erderaz, *el convidado á comer*.

etan, edo Andre Marietan gurera, baskari on bat emongo deutsuguta».

Arrantzaleak baserritarrek baño estutsoago bizi izan oi dira ta eztabe añ ugari gauzea etšera eruaten; bada, diru-aldi dabenean bere, ogi zorrak kitutu ta praka-jaka mengel batzuk egin ezkerro, ezjakoe gauza andirik zizkoetan geldituten. Ez, eztabe diru askorik izaten egundo; ¡baña bai dauken apurra gogoz da laster ereiñ da zabaldu! ¡Baña bai jai eguna gozatu iñok ez bestean! ¡Oriše bai!

Ezin izaten dabe beti. Jai egun asko igaro bear izaten ditue itšasoan arrisku andiko zeregiñen artean, goizean goizago mesatšoa entzunda, ogi zati bat janda, ur dsangada bi edan da beste barik; eta legorrean diranean (da legorrean izaten dira beti erriko jai nagusirako) orduan izaten da euren eguna.

Arranondotarrak, mendi gañean, errira begira dauke, erriaren zaintzalea data, Ama Mariaren irudi eder bat, baseliza polit politean ondo gordeta. Guztiz da maitegarria ta oso dabe maite arrantzaleak: bera da euren artizarra, euren itšaropen, argi ta poza, euren biotzeko Ama Kutuna. Ama orren jaia da Arranondoko egunik andiena, ta egun orretarako, lurbirearen azkenengo mugarrietatik bada bere, ta naiz zerbait irabasteko era egoki bat gildu, arranondotar guztiak inguratuten dira euren errian.

Ikustekoa egoten da orduantše Arranondo. Iri edo kaleak garbi, etšeak zuri, suburuak ketan, gizon da emakumeak dituen soñekorik onenak jantzita; erbestetarren batzuk baselizaruntz, Antiguako Andre Mariari eskintzeko argizariak eskuetan daroiezala; Mendaroko edo Is-pasterko opill-gozo saltzalleak enparantzan, elizondoan edo gizategirik geien dabillen irietan jarrita, bat-otzara zabalak aurrean dituela; ta erriko neskato mutikoak, adurra dariuela ta otzaretako gozoak begiakaz jaten, euren ortz da agiñen zindotasuna erakusteko tšanpon zarren baten jabe ezpadira.

Amar amarretan, kanpaiak *dilin dolon* atseguintsuan da zotz-egariak, goietara igonda, *tipi-tapaka* asten diranean, urteten dabe abade guztiak baselizaruntz urre-zidarrezko jantzirik ederrenakaz apainduta, *Ave maris stella* gozoro ereztuten; abadien aurretik, errenkada bikotš naikoa bardiñean jarten dira arrantzaleak; abadien urrengo, erriko buru edo *alkatea* ta beste udaletšeko gizonak; eta azkenez, ibill-neurririk bigunenak joaz, uriko soñularien aldrea edo *Armonía de Arranondo*, mutiko batek gora jasoten daben sedazko oial zuriak

erderaz diñoanez, bada erdere Aitorren izkuntza garbia baño polit eta andikiagotsat dauke Euskalerrian bizi diran sedazko oialzaleak.

Baselizara abadeak eldu orduko, ezta tsikia baña, barru ta landa ondo betea egoten da guztia, ta udaletseko gizonak euren aulkiraño sartutakoan, berealaſe asten da mesea. Ta ez gero bertanberakoa. Andre María egunerakoia illabetean ibiltan dira mesa barriren bat ikasten Arranondoko erezlari guztiak, erbestetarren aurrean zerbait badi-rala erakusteko gurariagaz alkarganaturik, eta egia esateko, ondo era-kusten dabe urteoro. Itzaldi edo *sermoia* barriz onenetakoa izaten da, bada egun orretarako inguruetan danik itz leun da garbieneko abadea billatu oi daroe. Izerditan da lurrunetan egoten dira elizeak artu aldi-tuan gizaldrak eta geiago, sutiñik, begi ta belarriak esna dituela, me-seari begira ta ereztokikoen deadarrak eta irakastegikoaren esanak go-goz entzuten.

—Mutillak—esaten dabe, piperra baño gorriago ta buruko ule guztiak tente dituela elizatik urtetean,—aſe da estarria, estul bat bere eztau egin.

Ezta izaten arranondotarrak zeñegaitik diñoen itandu bearrik; da-nak eukiten dabe gogoan gauza bat: erbestetik erakarri dan *sermoe-gillea*.

—Eztauka jakituria makala, areik gauza guztiak buruan gordeteko.

—Ta estul bat bere ez, gizona estul bat bere eztau egin.

Au izaten da gauzarik onena Arranondoko itzlaria izateko: estulik ez egin bear.

Baserritarrak ostera, danari iritsiten dautse ondo, baila batez bere erezi edo kantuari.

—¡A! ¡Zer soñu ederrak jo dituen!—izaten da euren lenenago esan bearra.

Elizkizuna amaitu ondorean, gasteak aldazberan akitika, toki guz-tietan oi dabien legez; emakumeak buruko oial baltzak tolostuten; gi-zonak taketa baño gogorragoko atzamarren artean *zigarro* bat egiñaz; da guztiak ikusi daben eliz-jaiaren gañeko jardunean, jasten dira arra-nondotarrak euren etsietara. Etsean beti geldituten da norbait mesa nagusitara barik, etseko andrea geinetan, sukaldeko topiña lapikoari begira, ta, elizatik datozenok samau zuria mai gañean zabaldu-rik, ogi andi bat egal batean, ardao bonbill da ur tsangilla ogiaren ondoan edo lurrean da burdiñazko lauortzekoak eta kollarak mai-jira danean ipiñita billatuten ditue. Jarri ta jan baño besterik eztabe, bada, izaten.

Batek ebagiten dau ogia, beste batek ardaoa emon, da ogi errotadak¹ aidean da edanontzia eskutik eskura ibiltzen dira. Iñok eztau auzoko jatunen naskatasunik eukiten, bada esltutur maukiagaz espanak igortzi ezkerro, garbi doa gauzea.

Ta olantse, janaz da edanaz, algaraz da barrez, da antsiñetako ipuñen batzuk alkarri gogoratu eragiñaz, joaten jakoez Arranondoko arrantzaleai atzedeneko ordu zorionekoak, baserritarrai eurenetan joaten jakoezan legez.

Baña, len bere esan dot eta, batzuetatik bestietara beti dago bardiñeztasun andia. It̄sas errikoak, git̄siago jan da bere geiago jan dabela esan leike, eurak agertuten daben pozari begiratu ezkerro: euren miña, olango jaietan batez bere, baserritarrena baño azkarragoa da ta... lotsa-galdukotsuagoa, zoliagoak euren beso ta ankak, garbiagoa euren begiradea, andiagoa euren emon naia, zakonagoa euren barruko poza: *koi-pea* ataraten deutsie jai egunari, eurak diñoen legez esateko. Baserritarrak pat̄sada geiagokoak dira jaten, edaten da izketan, ez añ lotsabageak; eztirudie añ argiak, eztirudie añ emonkorrak, askotan argiagoak eta emonkorragoak izanda bere. Baña danak alkar ondo artzen dakie ta adiskidetasun onean igaroten ditue alkarregu ordu luzeak.

Joan bere luze joaten dira gastientzat, bada gasteak maian baño kaleko sañu ta olgeta edo jolasetan geiago eukiten dabe euren gogoa. Jolasak arpegi bi badaukaz git̄sienez: gastearentzat, gozo, bigun, niai-tegarritzko, dizdizari, beti kiñuka ta deiezka dagokona; zarrantzat, epel, motel, ganora ta eraliarde bagekua; gasteari jolasaren atzetik joaten jakoz irudimena, burua ta biotza; zarrak ezteutsie jaramonik egiten; jolasa baño ardao ona gurago dabie; lagun artean egoteagaitik askotan dakie jolasaren deadar zoro barregarriai entzungor egiten; gasteak, bero ta sutsu, jolasaren atzetik oidabiltz; zarrak, aren bada-ezpadako kiñuari lepoa emon edo erakutsi oi dautsie geienetan.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

(1) Gastalaren *ruedos*.

KRESALA

(AURRANDEA)

Luze iritsi eutsen Mañasik bere amabietatik eta iru ta erdietako bitarteari Arranondoko Andre Mariaren jai egunean. Etzan Mañasi buru ariña, etzan ibilkaria; maratza zan, ganoraduna, zentzun andikoa; baña gaztea, ta gazteak, landako jolas aizearen durundia belarrira jatorkonean, barruko urduritasunen bat edo arimako irakite bizi gozoren bat izaten dau ta ezin deiteke orduan geldirik egon.

Baskarraldoak zituen etsean, da areiri begira astiune aistsoa galdu eban, da gero, etsetik urten balio lenago, ontziak jaso gura, eskaratza tsukundu nai; uleai ikututsu bat emon, eskuak ondo garbitu ta jantzi barria ipiñi bear, da onetan da orretan luzatu egin jakon. Bere zeregiñetan ebillen artean, esku bustiak amantalpean gordeta edo erratza baster batean itsirik, amarren bat bidar atara eban leiotik burua. Beñ tanboliña beko kalean *alboradea* joten egoala, beste beñ kampaia *besperatara* deiez ziarduela; gero, aurreko etsean erbestekoa baebela norbait; oster, kalean zear eioala urlia, betekada ederra egin ondo-rean.... dapa beti leiorea, ta ausora begiradatsa bat beti, ta beti gogamen bat bere buruan: «eztau oraiñdaño Anjelek etsetik urten». Da ¿zer eutsan gero berari Anjelegaitik? Ezer bere ez, baña... oriñe dago ba.

Soñeko barria jantzi ta gero, paparrean sedazho idun-zapi edo *pañuelo* urdiñ polit bat orratzagaz katigau nairik ebillela, etorri jakon deadarrez Josepa laguna.

—¿Zetan zagoz, emakumia? Gaur besperetara barik eta....

—¿Eztakizu ba maikideak daukaguzana?

Bai, baña danerako artu leike astia. Eztozu tšarra galdu. Gaur *kan-tau* dan lan *Manificat* ik... ¡Gure Gaiarrek egin ditu garrasiak!... ¡Ene! (papparreko orratzari begiraka) ¿Noiztik eta ona?

—Nasa ondoko enparantzan *tutulu mundin* alboan dagon saltzalle eskel bati erosi deusat.

—Ondo polita da berau. ¿Zenbatean erosi dozu?

—Erreal bian.

—Orduan au bere asko geiago ezta izango—esaeban Josepak eskua, Mañasiri, begien aurrean ipiñita.

—¡Erastuna! ¿Nori erosi deusazu?

—Nik eztot erosi.

—¿Zeñek ba?

—Artoberok.

—Aitaren, Semearen....

—Ja jaii.... Tira, tira, goazen ariñ, onezkero estropadia asiko zan da.

Lagun biak urteben etsetik nasaruntz. Kalean zear eionzala

—¡Agur, gure kaleko neskatile gaste ederra!—deitu eutsan Tra-manak Mañasiri.

—Eskerrikasko Prantziska—erantzueban arek, gorri gorri egin da.

—¿Ta neu, Prantziska, neu?—itandu eban Josepak, olgetan.

—Zu bere bai, baña geurea da lenengoa, *¡lúmero uno!*

—Ezeiozu jaramonik egiñ:—zirautsan lagunak Josepari—olango-sea dozu ori beti.

—Egia baño eztau esan: ikustekoa zagoz gero zu oraintse, Mañasi.

—Isillik egongo zara, gangarrori?

Olango autuetan joan ziran nasaruntz lagun biak.

VI

Atsedon orduak oraindiño

Len bere esan dot eta, benetan eder da maitegarria zan Mañasi.

Ule baltz ugari ta ondo orraztua eukan, bekoki zabal leuna, azal zuri garbia; begiak bigun, garbi ta argitsuak, ao tšiki guztiz polito itšia, ta gorputz larden biurkor ez argal da ez mamintsua. Orregaz gañera gure neskatile au erriko ikastetšean zerbait ikasia zan, arima argidun da biotz samur sentikorraren jaubea, oso mendu oneko emakumea, masala berez, apal, zintzo, esaneko, itšill, baketsu ta ona; itz ba-

tean esateko, jauregiren baten jaioa zirudian da ez arrantzale tširoaren alabea.

Josepa tsiki ta loditsoagoa zan, baltzerana, pitin bat bizitsoa, zerbait berekorra, erriertarako ausardi gelagokoa; noizean bein, arraň zaltzalleakaz, deadar ospindu batzuk egiten ekizana; Maňasi legez, mutillen aurrean lotsatia, baňa emakumien artean prakadunagoa.

Nasa aldera lagun biak eldu ziranean, euren buruak sartzeko toki-tsu bat eziň billatu izaeben.

Itsasoa goi goian egoan, eguski beroa ur bizi kiskurtuaren gaňean diz dizka, ibai zabalaren ertz bietan gizate soka lodi trinkoa, zubiak gizon da emakumez beterik, tsalopetan mutill koskorrak eundaka, *pleiteru* zar batean tanboliňa ta «Armonía de Arranondo», bakotša beren tsandan, soňuka; ibaiaren erdi inguruan saretšalopa bi, itšas aingirea langoseak; eta euren barruan, alkondara zuri garbien papar leuna erakutziatz, Arranondoko mutill gaste bikaňenak, erramuak eskuetan zituela, estropadea asteko laster emongo jakuen aginduaren zain.

Eztot esan gura erre kardaitzeak, estropadeak edo gure arrantzialien indar neurketeak zelangoak diran, batetik nire irakurle guztiak ondo dakielako, ta bestetik nik egingo neukean baňo milla bidar obeto besteren batek zeaztu ditualako. Gaňera, zelanbaitekoa ta laburra izan zan egun atako indar neurketea, ardura ta irabazi gitsikoa: erriak zaragi bat ardao emongo eutsela ta, ekandu zarrak etzirala galdu bear da, azkenengo egin zan otzandiko itsas deman beste euskal uri batekoen azpian geldituarren, oraiňdiňo ende¹ oneko gizon azkarrak Arranondon begozala erakusteagaitik, gazteak euren artean gertau eben bada ezpadako estropadatsoa.

Beste erribatekoakaz barriro deruatuten ziranean, jorduan izango ziran ipuňak! ziňoenez.

Maňasik itandu bere ezeban egin zeňek irabazi eban estropadea. Ez aiderik ez adiskiderik ezeukan bertako tšalopetan da. Batera ta bestera begira ibilli zan saretšalopen jira-bireak iraun eban arte guztian, zerbait edo norbait begiakaz idoro gura izan baleu legez. Da gura eban ezeban billatu.

—Goazen emetik enparantzara²—esaentsan Josepari, andretería ta

(1) Endea=*Raza*.

(2) Enparantzea= *La plaza*.

gizataldea sakabanatuten asi baño lentsuago, ta enparantzara joan ziran biak.

Enparantzea emakume ta gizaseme gastez bereala bete zan; tanbo-liña aurretik ebela, etorri ziran estropadako mutillak, batek besteari eskuak emon da aurrezkorako sokaturik; makilka zabalune andi bat egiban errizañak,¹ eta asi zan aurrezkoa. Ta asi ordurako

—Emen be ezkagoz ba ondo—esaeban Mañasik ostera.

—¿Zergaitik baña?

—¿Eztozu ikusten zein dan aurrezkularia?

—Bai, neure zera.

—Ba zeure Artoberok zure eske bialduko ditu lagunak, zu atara ezkerro ni ataratea bere izan leike, ta ni eznago gaur orretarako.

—Zeuk gura dozuna egingo dogu. Neuk be, erri guztiko begira-dak neure gañean ditudala, enparantzan tente egoteko gogorik eztaukat, *santu* bat banitz lez, da goazen nai dozun tokira. Baña, Mañasi, illuntsu zakuztaz zeu gaur: zerbait badarabiltzu zuk or barruan. ¿Anjel inñundik agiri eztalako eteda guztia?

—Ez ba.

—¿Ez ba neuri?

Izan bere mirarituteko gauzea zan Anjel lango mutill gaste *sasoi-lion* arratsalde atan inñondik ez agertutea. Goizean ikusi eben, mesa nagusitan, ederto jantzita, prestua ta iasakoa niutilla; mesa nagusitik urten da kalean bera etorrela ondo begira egon jakozau begi baltz eder bi; baña arratsaldean ezeban inñok begiz jo. ¿Nun da nogaz etebillen? Badakit neuk eta esango dot, isillean euki bear dan ipuña eztan ezkerro. Markiñaldeko aide batzuk baskaldu eben Anjelen etsean, aideokaz egon zan, bateltsu baten, estropadea illusten, erritik urrintsu, estropadakuak erriruntz birau bear ebentokian; da gero aideoi poz piskat emoteagaitik, an erabillen bere ontzitsua бага indartsuen gañean gora ta bera, barrukoen bildurrezko ¡ai! ta ¡oi!-ak entzunda nai beste barre ta destaña egiñaz. ¡Ezeukan orduantse asko goguan bere gomuteagaz da bera ikusten ezebalako enparantzaldean illundu ta egoala norbait!

Eta inñori otuten bajako eztala siñistutetokoa Anjelek erriko jaietan bere burua ez erakustea, jakin daiala orrek, itsaserrietan bere eztirala gizon guztiak aizedun, tsakillo ta buru ariñekoak, eta badagozala zenzuna ta burua tentunean daukezan gizonak bere; bada ezin leiteke,

(1) Errizaña= *Alguacil*.

aoa betean, zuzen da egiaz beti esan. «olango erritakoak zoruak dira edo beste atakoak zentzundunak». Danetarikoak dira edonun. Anjel, it̄saserritarra izanarren, mutill burutsua zan, gaste-zarra, gurasoen mendean pozik egoana, lotsabagekeria zertzan ezekian mutilla, aingeruak langoſe ona, balia baizen indartsua, erramulari errimea. Ezekian jolasetik iges egiten, baña tuntunean edo tanboliñean ezaban jakiten bere ankakaz zer egiñ, da gurago izateban erramuetan edo pelotan jokatu, ta aurrekoetan baño gizontasuna erakusteko beste edozer jolasetan ibilli. Ezeukan enparantzan bapere zeregiñik eta zer ikusirik, eta etzan joan enparantzara: ondo ebillen, ebillen tokian.

Baña Arranondoko enparantzeak zer ikusia beukan da bebiltzan bertan zeregindunak. ¡Ango gizadia, ango emakumetea, ango akitika egin bearra, ango berbotsa, ango joan etorri ta gora berea, ango ankeai ta besoai eragitea zer zan! Urriñetik begiratu ezkerro, enparantzako billereak moltso zabal bat zirudian, legorreko mandsuba¹ gorri bat, izurde ta guzti; ta, inguru guztian tente begira egozan atso, agure ta neskatiſa gatzbakoak egiteben ustai andia, saretsat artu eikean. Urretik begiratu ezkerro, etzan ikusten sarerik, baña gure arimen arerio baltz okerrak ikusgat̄s da eskutuko sare sendoren bat eteukan otuten jakon Arranondoko abade nagusiari.

Baderit̄sat neuri bere: iñun izatekotan, antse egongo zan gaizkiñ plagearen sarea.

Mañasi ta Josepa, sareaz kanpotik orra ta ona ibiltzen asperturik egozanean, jo eban *Abemaritakoak*, eta gure neskatillok, Ama Mariari arren egiñaz, asi eben et̄serako bidea. Enparantzan gelditu ziranak ezeben arrenik egin, lenagoko euskaldunak egin eroien antzera.

Alkarri agur esan baño lenago.

—¿Urtengo dozu gero suak ikustera?—itandu eutsan Josepak la gunari.

—Ez nik,—esaeban Mañasik—gurean, badakizu, eztabe nai izaten gabetan et̄setik urtetea; ta gañeta naikoa su ta gar daukat neuk barruan.

Illun, sotill da atsekabez betea sartu zan et̄sean Mañasi. ¿Zegaitik? Berak bere ezeukean esango erraz zegaitik. Aurreragoko gabeen amesetan joan zan oera: bigaramonean jai andi alaigarria zalata, au ta ori ta bestea ikusiko zituala ta, nunbaitetik poztasun andiren batzuk euki

(1) *Reunión de peces*, gastelarez.

eikezala ta. Zer, nundik eta zelan, gauza garbirik etsakon gogoratu; baña zana zalangoa, arimako asete onenbat izango zan, bere ustez; biotzaren betekada gozoa. Ta jai egun guztia igaro ta gero, biotza go-sean eroian etšera, iñoiz balzen gose andiagoan....

Askok guran urten da utsean biurtu. ¿Nori etšako olango gauzaren bat gertau, bere bizian?

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

EN LA NAVE

Me voy y no sé hasta cuándo!
El mar se agita rugiendo;
el viento pasa silbando;
la nave se va alejando;
la costa se va perdiendo.

¡Ya todo es mar en redor!
En inciertos movimientos
marcha la nave á favor
de la fuerza del vapor
y el empuje de los vientos.

¡Todo es mar!... ta tierra huyó
tras el oscuro celaje
que el horizonte cubrió....
¡ay, que no sea este viaje
el último que haga yo!

Hoy que la suerte azarosa
me arrastra, inclemente, en pos
de una aventura dudosa,
patria mía, España hermosa,
adiós, quédate con Dios.

¡Ya no te veo! Perdida
en el horizonte estás!...
España, España querida

más te ama el alma afligida
cuanto más te deja atrás!

¡Yo he volver á admirarte!
¡En mis afanes prolijos
nunca al olvido he de darte!

¡Infames, infames hijos
los que llegan á olvidarte!

¡Yo he de tornar pronto á tí!
Interno y secreto son
me lo está diciendo así....

¡cómo no, si dejo aquí
pedazos del corazón! [da!

¡Madre! ¡Amigos! ¡Prenda ama-
Aún siento, mal que me cuadre,
sobre mi frente abrasada,
las lágrimas de mi madre,
los besos de mi adorada!

¡Adiós! Ya la tierra huyó
tras el oscuro celaje
que el horizonte cubrió...
¡ay, que no sea este viaje
el último que haga yo!

FAUSTINO DIEZ GAVIÑO.

K R E S A L A

VII

Lengo bidetik

Erritsoetako jaialdiak irukotsak izatendira. Orregaitik, bigarren egunean bere bazirauen Arranondoko jaiak; baña lenengoan baño askozaz motelago ta otzago. Elizan etzan gauza barri andirik izan; erbes-teko esagun, adiskide ta odolekorik geienak alde egieben euren errietara; erritar mutill asko, aurreguneko jan edan geitsoagaitik eta lo gitsitso egin ebelako, guztiz zurbildurik egozan; emakumeak ez añ ederto ta apañjantzita; gizonik langillienak asi ziran euren zeregiñetan. Gasteak eta edari zaletsuak egozan oiñdiño irme iru egunak amaitu artean.

Goizeko amarrak aldean urteben *saliña saliñak* egiten. Alkondarra ta praka zuri ta gerriko ta tsapel gorriakaz, tanboliña aurretik ebela, amasei mutill ziran; da euren erdian, gona zarrakaz barregarriro jantzitako ta arpegia kedarrez baltzituriko gizon bi, lepoan zaragi bana eukiezala, auspezturik eroiezan. Eritsuen tokietan gelditurik, artajorran bebiltzan legez, artajorrako atsurtsuakaz, tuntunak egiteban neurrian,

astertuteben kalea, ta azkenean, atsur kirtinakaz, dsartada galantak emoteutsezen erdiko zaragidunei.... zaragi gañean. Eztago esanbearrik aizez puzturik egozala zaragiok. Gizonen atzetik ebiltzan mutiko nes-katoak baziarduen, bitartean, antsiñatsuko eta zentzunbageko erezi au ereztuten:

*«Saliñetatik etorriko du
Gure eskola maisua.
¡Ai salina, salina, salina,
Ai salina gaisua.»*

Olantse ibilli ziran kalerik kale eguardi arte guztian. Arratsaldean antsarrari burua kentzea egieban, ibaian; da gero aurrezko barrenagarrri bat agure zoro ta ganorabageko atsoen artean.

Irugarren egunean jai itsurarik ezeukan erriak: pelota *jokoa* izan zan jolasketarik ikusgarriena. Tuntunera ia etzan iñor joan.

Igaro ziran, bada, Arranondoko jaiak. Entzute andia ekarri eben euren aurretik, gizate guztiaren jaun da jabe izan balira lez etorri ziran kanpai ots zindo ta kalerik kaleko soñuen zarata bizigarriakaz arimetarañoko sarrakioa ta bizitasuna sartzan ebela; baña laugarren egunerako iñok ezentsen jaromonik egiten, da kanpoai tuntun da beste soñu bage, isill isillik, lotsatuta joan ziran barriro bere bidetan zear. Ona da jolasa, jolas ona danean, gizonari arnasea ta atsedean bat emoteko; baña betiko, bein bere ezta ona. Betiko jolasak betiko lanak baño geiago nekatuten dau edozein, da geiago lanetik bizi bear dabena bada edozein ori. Ta Arranondotarrak, gustizko jolas zaleak izanda bere, lanetik bizi bear dabena dira gizagaisoak eta eziñ izaten dabe jaso luzaroan jolasaren astuntasuna.

Asi ziran, bada, lengo bidetik. ¡Etazeñ zabala dan itsasoetako bide, ta zeñ estu, larri ta keisu ibiltzen diran bide orretan arrantzaleak. Egunak ekaitzerako dagozan garaietan, goibel da illun billatu oi daroe sarri zerua, odei baltzez janzia, odeien artean eskutaurik dagozan tsimistu erregarritz betea, ta ur gañea barriz bizi, ibilkor, erabilkor, indartsu ta itotzallea; egualdia onerako dagoanean, eder da izartsu idoroten dabe goi alde, gabaz; eguzkiaren errañu sutuakaz itsas gañ dada ikusgarriro zidarturik egunaz; baña beti da andi ta bildurgarria itsasoa, beti aurkituten dau gizonak argal, ziztriñ, uts da ezereza bere burua itsasoko zabaltasun aulgarriaren altoan.

Baña arrantzaleak badakie, an, itsasoaren barruan dagoala euren da etseko guztien janaria, ta jan bearrak saiatu eragiten deutsie ikusi ba-

rik siñistuko ezlitzatekean ausardi, neke ta arriskoagaz. Deituten deu tsie goizean goiz, gaberditik laster; jagiten dira berealako baten; jasten ditue zirezko soñak, euria bada; ipinten dabe besapean otsaratsu bat, arraña artzeko tresnakaz da jaki apurren bategaz, da badoiaz euren kaletara... Ta kalan, euri trusu zaparradetan beratuten, aize otzetan gogortuten edo eguzki berotan kiskaltzen luzaroko orduetan egon da gero, etsera datozenean badatoz, zerbait dakarrenean badakarre: bada ezta gauza ziurra beti atzera etortea ta arraña ekartea gitsiako.

Jaiak igaro ta lenengo itsasora joan ziran egunean, betozan arra-nondotarrok etseruntz, arratsalde erdi inguruan. Garbi garbi egoan zerua; urdiñ urdiñ, bare bare ta baketsu ur zelai galantant ederra. Marboillaren azkenengo arian, zeru ta itsasoa alkarturik egozan tokian, oial zuri batzuk agertu zirean, emen an da arruntzago guztiz polito banakaturik; danak bardiñak izan arren, batzuk andi ta besteak tsiki zirudien; egoak zabalduarik, geldi geldi, patsada onean leorreruntz igari etozan egasti aldia begiragarrikotzat artu eikezan; geroago, askozaz geroago, tsalopen baltzuneak ego zurien azpian ikusten zirean, azkartuago etozala; geiago urreratueran, edozeñek esagutu eikean alkarren atzetik tsalopak ekarren abiadea ta aparra, etserago ta ariñago, bakotsak bere atzean bitzezko ari zuri luze biurri bat itsiaz; ta azkenean, noizbaiten bere, tsalopetako gizonen arpegi baltzeran legentsuak esagutu zirean banan banan da garbiro.

Beste inok baño lenago ta obeto esagutu zituen gizonok eta tsalopok Arranondoko mutill sotorrak. An ebiltzan ikastetsera barik, askotsu, (bada ezta izaten gauza gozo ta gogozkoajolas egunaren ondorean ikastetsean sartuta orduak igarotea) batzuk iskiratan, ats zuloeta-ko ozintsoetan besuak sartuta

*«iskira iskirea
dame la bizarra»*

deituaz; beste batzuk urertzean, tsipli tsapla, olatuakaz jolastuten, anketatik gora zelanbait jasoriko praka zar barrenak buztiaz; bat edo beste, urak gora igoeran egindako zakar-aritik zear, lauonengan, narras, itsasoak ekarririko pitsien billa; geienak ondarrean etzinda, ondar gorria gañera boteaz soñeko bustia etsera baño lenago legortu naian; ia danak orpozik eta muskillea erioela.

Tsalopak urriñean agertu orduko eztabaidan asi ziran mutilltsuok.

—Lenengo datorrena Moskorrendorena da.

—Ezta.

- Baida.... ¿Neuk eztot esagututen?
- ¿Nun gero?
- Nausian¹ adarren izarrean.
- Guzurra: orrek eztauka. izarrik, tsaplata dat dauka orrek; Piper-tsurena da ori.
- Ezta Pipertsu-rena. Ariña be bada ta....
- ¿Ariña? Zuen baño geiago.
- Guria baño? Ezta.... ¿Naidozukalatik ono zeñek ariñago egiñ? Lenagokoan be atzian itsi eban gero.
- Guzurra. Gurerik ezta egundo zuenaren atzetik etorri, batera urten ezker. Gutarrak zuentzarrak baño geiago dira edozetan.
- ¿Edozetan?
- Bai. Urten gura badozu arrika, gura badozu auskan, (burruka) gurabadozu gartzan.²
- Goazen pelotara.
- Goazen. ¿Zer egingo dogu?
- Tsakurtsikibat.... daukagunean emotekotan. Baña egon piska baten, gurerik agiri etedan, aitari otzarea eruan bear deusat eta³
- Onetan egozala, sartu zan egiñalean ondarrera mutikotsu ule-gorri arpegi zuridun bat, paper da liburuentzako zorrotsua lepotik bera eba-la, urriñetik deadarka, bestien gañera jausi bear eban zigordakeaz aurrez pozturik; eta zurretik bera etorkon erionari zurrustada batean gorutz eragiñaz, lenengo bere aurrean billatu ebanari esan eutsan:
- Tso, emongo deusue *maisualak*. Eskolara bez zeuek.
- Ostikoaz popan (atzean) jotzen bazaitut u... —erantzueutsan bes-teak—lenago be koasta (zudurra) ausita daukazu gero.
- Euren esan bear da egin bear guztiok itsita, inguratu eben ikaste-tsetik etorren ori itsas ondoan ebiltzan mutikotso danak, bada jakin gura eben ikastsean zer igaro ete zan.
- ¿Zer esan dau, zer esan dau *Bizardok*?— itandueutsen—¿izenik artu dau?
- Bai,izenak artu ditu, ta esan dau eze biar *dantzán* egin bearko dozuela.

(1) Nausia, edo nagusia. Aize-oial edo *belarñ* andiena.

(2) Gartzan. A *las chapas*, erderaz.

(3) Oiturea da, Arranondon, itsasotik nekatuta datozen gurasoi euren seme edo alaba asitsuenak nasatik etseraño otzarea eruatea.

—Ni eznaz juango, lenagokoan be irizillagaz zanbroak atara eustazan da esaeban pelotarako gertau ziranetatik batek.

—Ni bez—besteak—moskaranak euki nituanean, ia eskua zatitu eustanda.

Baña beste gauza bat geratuten jakoen barruan. Bekien lengo bide-tik asi bear zala ta amaren aurretik joan bearko ebela ikastetseko atearaño, bada gurasoak, lenengo susmau, gera itandu ta gero jakiñ egingo eben euren semeak non ibilli ziran, da urrengo egunean, esan dana, zapladak artuaz joan bearko....

Au gogoratu jakonean, lenengokoak esaeban:

—Gureamari ezer esaten deutsan tsotsiñ oskill barritsuari zaputzak atarako deutsadaz.

—Da nik—besteak—maisua (irakasleak) ikuturik egiten badeust, bere bizarrak atara.

—Ez be¹—erantzuetsan ule-gorridun mutikotsoak, beste zurrustadatsu bat egiñaz.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

LAS MINAS DE NABARRA

Las empresas económicas no pueden improvisarse, porque son muchos y muy complejos los factores que deben tenerse en cuenta para formularlas con acierto y dirigirlas con discreción; pero hay momentos en que las circunstancias hablan y se imponen, demostrando que ha sonado la hora de llevar á la practica ideas de laboriosa gestación y que pueden contribuir en gran parte á resolver el gran problema de siempre, y el más apremiante del día: el de las relaciones entre el capital y el trabajo.

Pues bien; el desarrollo de las minas de Somorrostro ha sido causa inmediata de la prosperidad que ha alcanzado Bizcaya en estos últimos

(1) Ez be. Erdaldunen como no baño asko geiago esan gure dau ta itsaserri baten oituten dan esalterea da.

KRESALA

VIII

Arrañ saltzalleak

Arraña polito ekarren da, potiñak errira sartu ziraneko, an egozan nasa gañean emakumeak.

Euren egitekoa da, Arranondon beintzat, arraña tsalopetatik atara, garbitu ta gazitutea, tsikia bada. (Sardina ta antsobea). Andia danean, (besigu, legatz edo atuna, batez bere) saltokira eruatea dabe asko, bada tsalopa guztiak dakarren arraña batera saltzen jakue mandazañai.

Emakumeai jagoke, gañera, erdalerrietara bialtzeko lantegiak erosi daroen arraña oriotan erre ta upeltsuetan tolostutea.

Ta, azkenez, euren egitekoa da, errian da inguruetan jateko bear dana, kalerik kale saltzea.

Iru eratako saltzalleak esagutzen ditut: tsalopa jaubien emasteak, emakume isill da onak geienetan; potiñtsuak dakarren arrañ tsikia, erre edo egosi barik luzaroan euki ezin dan arraña, errian bertan kalerik kale saldu oi daroenak; eta besteai erosita inguruko errietara aldan arrañ mueta guztia eruaten dabenak: *astodunak* deritsue azkenengui, astoakaz doiazalako erririk erri.

Astodunak ziran Tramana ta Bris, edo obeto esateko, asto jaubeak, bada errietara alogerekoak bialdu oi zituen; langilleak biak eta biotz onekoak, baña esagutu ziranetik bata bestearen arerioak edo arerio legez bizi ziranak, estena baño miñ zoli ta zorrotzagokoak, aora jatorkoen zatarkeria edozeñi esan bear eutsenak, alkar ikusi orduko beti erriertan ziarduenak, atzamarkarako beti prest egozanak. Eurak ziran emakume agirakari guztien buru ta nagusi; agiraka egitea zan euren poza; nasan batuten zireanen artean gogorrenak eta gaistoenak izatea euren arrotasuna. Oraiñ bat eta gero bestea esan arren ezeutsen ardu-ra, guzurretan iñok artuagaitik etziran lotsatuten, bada deadar andiena egitebanak edo atzamarrrik sendoenak eukazanak irabazi oieban auzia. Ta deadar, garrasi ta tsillioak egiten, orretantse ziran ba eurak mutillak.... edo emakumeak. Utza bear izateben aserratzeko, ta aserre egozanean, entzutekoak izaten ziran euren destañoazko esanak.... edo ez entzutekoak, ikusgarria euren gorputz, buru ta eskuen eragiñ auke-razkoa.

Aitatu dotan egun onetan bere, ezerez bategaitik asi ziran, da Jaun goikoak daki zelan amaitu eben aserraldia, estarriak itsi ta zeresanak eta indarrak amaitu jakuezanean.

Otzarakada bat atunegaz etorrela, nasa gañean egozan emakumien artetik igarotean, bultzada bat emoeutsan otzara orregaz Brisek Tramanari, uste bage edo naita, ori eztakigu, bada era bietara gertau zeikean. Tramanak, burua biurturik ikusi eban bere etsaia ta asi jakon:

—¿Nor da berau, ainbeste leku bear dabena? Erregiña dalakoan birau natsako ta Bris zorgiña baño ezta.

Tramanaren esan garratza entzun orduko, itsi eban Brisek lurrean bere otzarea, ipiñi zituan esku biak gerrian, da ingurutakoai begira, buruari eragiñaz, esaeban:

—Ara, ara oin be zelan asten dan kaskamotz zikin ordiori.

Ta arerioari ausarditsu arpegia emonda, jarraitu eban:

—Entzuizu, Traman zabala, atso popandia, ¿zeñ zorgintsutan ikusi nazu neu? Zeu izango ziñan zorgintsuan zu, baña orditurik, eta ezenduzan esagutuko zeugaz ebiltzanak be zuk.

—¿Oredituta neu? ¿Zegaz gero ordituta? ¿Zeuri atzo *amantalpetik* kalean jausi jatzun bonbillekoagaz?

¿Eee?¿Zeeer? ¿Neuri bonbilla jausi jatala atzo kalean? Guzurra diñozu, zaskil, zantar, tsarri, urde, zorritsu, lotsabageorrek.

—¿Miñ emoten deutsu egiak, miñ? Alperrik ukatuko dozu ba, Marikontzek be ikusi zeuduzan da.

—Marikontze eskallu, tsatsala, eskel, petralari ta zuri, biori, arpegiko narrua kenduko deutsuet nik, neure atzamarrakaz, lodia dauka-zuebaña.

—¿Zeeek?¡Jaijaii! Etzate astu gero, buruan zorririk ezpadauka-zu, neuk lenago bartzak (ligarrak) ausi neutsuzalako dala.

—¿Zeuk bartzak kendu neuri? Eztago toki tsarrean. Nire buruan eztago bartzik. Burua garbi daukat nik, Tramana: zuk, zital zikin orrek, egundo zeure bizian euki eztozun bestean garbi.

—¿Zegaz garbituta? Tsanton Kaiuanetik zeroiazun pat-arragaz? Obeto egingo zenduan begietako makarrok be garbitu bazenduz.

—Tsantonenetik patarra baneroian, ondo neroian: neuretik, ez zuk lez inoren lepotik...,

—¡Jajaiiii! ¿Len eztozu ba esan ezeroiazula?

—Len, da oraiñ, da da beti, neuria egia, neuriaa....

—Uutik, mielga ustel gosekill (goseak illa). Zuaz nire aurretik, bestela....

—¿Bestelazer? Neujoango naz, naidotanean, zulango emakume baldar, koipetsu, zetakaz beteriko bat neure aurrean ez ikusteagaitik...

Etzan onenbestegaz amaitu Bris da Tramanaren artekoekiñaldia: aldendu ziran alkarregandik, jardunean; baña billatu eben barriro alkar bi, iru ta lau bidarreraño, ta an izan ziran angoak azkenerako, bata besteari oratu eutsenean.

Askok usteko dan zatarkeri geiegi ipinten ditudala emen: izan lei-teke; baña Brisek eta Tramanak esandakoen laurenik eztot ipiñi; ta alan bere, erritar gizonak euren tsalopetako arazo ta zeregiñetan, ezeri jaramonik egin baga jarraitu eben. ¡Betikoa zan da! Beste batzuk izan baziran baña, Tramana ta Bris....¡Ba!...

Saldu ziran arraňak. Astodunak erosi zituen zatitsu batzuk; mandazaňak geitsuago; lantegietarako gelditu ziran enparauak. Maneau zituen bakotsak bereak, astodunok ipiñi zituen eurenak asto bakotsean otzara biňaka, ta *arre* azkar, *arre*, asko ibilli bear eben da.

Arranondoko astodunak entzute andikoak dira. Astorik bizkorrenak baizen bizkor, oñez beti ordu luzietako bidean, naiz uda ta naiz negu, geienetan gabaz, inoren bildurrik bage, añ laster Arrateko, Iziarko, Gardotzako edo Antiguako Amari arrenez, ari laster alkarregaz agiriketan da bata besteari zitalkeriak esaten; errien sarreran alai

ta pozkor, erezi zar da barri ederto esanakaz lotan dagozanak esnatu teraño, gabaz bada; ta eguna argitu ezkerro *jarrañ ederrak eta merke!* luze, zoli ta garbi deadar egiñaz, belarririk sor da gorrenari entzun eragiñ artean; zortzi, amar, amasei asto aurretik dituela, an doi az Arranondoko arraindunak goierrialdeko urietara, itsas ertzetako azkartasuna, oiua, zarraparradea ta gatz ale lodia kale guztietan zabalduaz

Amaika bidar Markiña ta Durangon, edo Elgoibar, Eibar, Ermua, Plazenzia, Bergara, Mondragoi ta Oñatiñ entzun ditue Arranondoko astodunen esakera latzak eta baita euren kanta edo erezi gozo ta ederrak bere; amaika bidar, erritik kanpora eioazala, entzun deutset neuk bere, arrantzaleak lotarako dagozan orduan, illuntzeko aize bigunak Arranondoraño ekarren olango erezi-oiarzuna:

*«Itsasoak urak andi,
Eztau ondorik agiri:
PASAKO nintzateke andik
Maitea ikustea gaitik».*

Iñoiz, erezi au aitu ondorean, lantegiko ate ondoan, besoak lotuta, barrura sartzeko deiaren zain egoan eibartarren batek, tsantsetan esan badeutsaastodunari:

—¿Baña maiterik badaukazu gero zeuk, maiterik? laster asko entzungo eban arraño saltzallearen era onetako erantzuera zorrotza:

—Emen daukago geure mustur baltz, eta maiterik daukagun diño berak. Bai bost, zu baño morrosko obeak eia maitegarriagoak.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

do siguió una serie interminable de perturbaciones; se desquició la Hacienda con medidas impremeditadas; no era alentador el encumbramiento de los apóstoles del libre cambio para que se invirtieran capitales en nuevas fábricas, y la supresión del derecho diferencial de bandera dejó desiertos los antiguos astilleros de la ría de Bilbao.

PABLO DE ALZOLA.

KRESALA

IX

Gure gasteak

Eztaukadaz astuta Angel da Mañasi. ¡Bai zera astuta! Euren ipuñak esateagatik artu badot esku artean darabiltan arloa.

Ara emen euren barri batzuk.

Itsasoraterik izan etzan goiz baten, Anjelek tsibi korañak egiten ziarduala, bere ama Tomasa Andiak, etseko arazoetan ebillen bitartean, bera (ama) zarra zala ta, lan asko egiña, nekatua ta osasunean biguna be bai ta, ona izango litzatekeala etsera andre giste bat ekartea esautsan....

Anjel irribarrez gelditu jakon, ezer erantzun barik.

Eta ama orrek jarraitu eban oster:

—Zure biotzeko atean eztau oindiño iñok deitu, ta orregaitik eztozu zeuk bere iñori oles edo *jeupada* bat esateko asmorik artu izan. Baña zerbait egiteko garaian zagoz, da begiz jota daukat nik gureztat ondo datorren neskatiñatsa bat.

Anjelek, korañera makurturik eukan burua jasota, begirada bategaz ¿zeinda? itandu eutsan bere amari.

Ta onek, semeak zer itandu gura eban igarri orduko.

—Antoni errota da—esaeban—Mari errotaren alaba zarrena.

Barriri makurtu eban Anjelek burua, korañera, ta amak, okerkera begira jaokon baña, ezin eutsan semeari esagutu zelan artu eban albiste.

Ta jarraitu eban, berak aukeratutako emakume ori zeñ egokia zan obeto erakustearren:

—Bere bizikoa dozu Antoni ori, guztiz langillea, makur bakotsa-gaz bat eta erdi egiten dakizana ta aberatza gañera. Ia ba, Antoniren amak berreun dukat ekarri zituan Artolatik, urretan, orduan oiñ baño urre geiago egoan egon be ta; aitag barriz atuntsu¹ onak izan ditu ta bere potiñ andi biakaz gura baden aña diru irabazi dau urte batzuetan. Etsebizitzia be eztaukie makala orreik. Egingo neuke erri guztian beste lauk ohea euki ezetz. Ango *erropa* zuria, anga araza ederrak, anga jarleku barriak eta anga burdiñazko lomaletan daukezan oe garbi tsukunak ikustekoak dira, tsotso. Eatau ez, Antonik, eskonsari makala eruango eskontzen danean.... ¿Zer diñostazu zeuk, neure semea?

—Nik oindiño ezer bere ez, ama. Orreik gauzok o ardurazkoak eta ondo gogartetu bearrekoak dira. Bein eskontzen da bat betiko.

—Alantse da, ondo erantzun dozu, gogartetuizu gura dozun beste, ta gero zeuk erantzungo deuskuzu.

Orretan gelditu zan autua.

Anjelek, hada, ezeban erantzun ez baietzik ez ezetzik, gauzea gero ikust kotan gelditu zan; baña bere amak aitari ta Antoniri zerbait aitatua izan bear eban, gerora jakin zanez. Sardinzarrek, ardantegian, bere semea laster da ondo eskonduko zala esan eieban: Antonik, lagun artean, erriko mutillik ederrenak bera gura ebala.

Esanok el u ziran Mañasiren belarrietara, ta orduantse esagutu eban gaisoak bere barruan Anjeleganako euki eban zera etzala maite-tasunabesterik.

Naigabe zakona artu eban albiste orregaz Mañasitsuk, samin gogorra sartu jakon bere biotzaren erdira; baña bere biotz orren erdian gordeko eban bere naigabearen ospiñ-beastunguztia.

Arima andiko neskatilea zan Mañasi, bada arima andikoak eztira aberatzen artean edo asko ikasitakoen artean bakarrik aurkituten. Mañasi etzan aberatza, asko ikasia bere ez. Bere aberastasuna oe bat edo bi, amabiren bat izara ta beste orrenbeste burko azal, sukalde-tresnenezako arazea, soñeko edo jantzientzako kutsatsoa ta gastaña makillakaz baserrian egindako lau edo sei esa leku izango ziran: bere jakituria, erriko ikastetsean ikasi eban apurra, edo beren guraso ta erriko abadien aotik arturikoa, euskerazko eliz-liburu batzuetan ikasitakoagaz gañera.

(1) Altuntsua. Arranondoko esakeron, atunetarako goraiia.

Baña berez jatorkon garbia ta zuzena izatea, berez jaiorikoa eban gauza guztiak argi tu ondo zirean legez ikustea, Anjel ganako maitetasuna berez sortu jakon antzera.

Bai zoritsarrean. Igarri barik erneta asi jakon inaitetasun ori, baña mingoztasuna barruan ondo esagutu barik etsakon joango, inok kanpotik ezeutsan igarriko baña. Jaungoikoak daki an barruan zer igaroko jakon Mañasiri ta zenbat iruntzi bearko eban gure neskatilla onek, baña azalean, kanpotik, arpegian, esakera edo ibillkeretan, ezeutsan egundo inori ezer aituten emongo. Ezeutzan inok illeta, inkes edo zotiñik entzungo.

Iñoiz baizen goiztarrago, elizarakoago, bastertuago egin zan, da jolasetara ezeban bere bururik agertu gura. Amesai ate guztiak itsi, lurreko poz guztiai agur egiñ, gasterik zar itsurak artu, ta Jaungoikoak emoniko kurutze astuna ondo eruanaz bizi gura eban. ¡Zer mingarria izan oi dan olango gastien bizitzea! ¡Zer naigabezkoa zan Mañasirena! Jaio; biotz bero ta ederraren jaubea izan; umetasuneko egun lausotsuen ondorean maitetasunaren argi pozgarria norbere barruan idoro; argi ori geroago ta ederrago asten ikusi; berari begira, urte askoan, gozotasunez zoratzen bizi; bera gura izan, zurrak urrea baño obeto, goseak janaria baño geiago; norberetsakotsat euki argi ori, azkenerako; gurarizko ames ezitsuetan egunero beragaz ibilli... ta, usterik gitsien danean, goizetik gabera, argi ori beste batena dala ta bestebategana daroiela entzun; au da, ezti guztiak mingoztasun bihurtu, barre alai danak malkotu, itsaropen bigunak galdu betiko, argia amatau ta eguna gautu. ¡A! Olango naigaberik izan eztabenak eztaki naigabea zer dan!

Mañasik ezeban inoiz ikasi gauzen asterren edo sustrairik ataraten, ta ezekian, etzan errez bere ta, zelan jausi zan bera maitetasunaren lakio artean; baña ikasi eban maitetuten, bai ondo, bai geiegi, ta zer egiten eban ondo ezekiala, an egoan beti etse sokoan bere arima barruko miña gogoramenagaz ikutu ta ikutu, astertu ta astertu, ta, azken aldera, beti negar da negar.

Mañasiri bere bizikera barria esagutu eutsanean Josepak esaeutsan:

—Nik, neuk dakit zegaitik, eztotsut ezer aitatu; baña norbaitek esan deutsu zuri Anjelegaitik zer diñoen.

—Bai ta alantse da.

—¿Ta?

—Ta ondo deritsodala. Egundakoa da Anjelentzat Antoni.

—Alan izango da.... edo izan leiteke; baña oraintse zaitut nik zu iñoiz baño geiago erruki.

Egia ziñoan Josepak. Iñok ikusten eztaben barruko kurutzea milla bidar astunagoa da agirian darabilguna baño, ta barruan erabillen be-rea Mañasik, iñok ikusi ezeion bildur.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

NUESTRA SEÑORA DE LA ENCINA

El P. Henao, el P. Juan de Villafañe, don José Joaquín de Landá-zuri y Romarate y algún otro escritor han relatado y descrito los milagros y excelencias de este bendito santuario de Nuestra Señora de la Encina, en la villa de Arceniega.

Cuentan existía un antiguo manuscrito relatando la historia de este santuario de la Encina. Decíase en el escrito que no se sabía cuándo ni á quién se manifestó la primera vez la santa imagen de la Virgen, pero que apareció en una encina en el sitio en que hoy se venera y en donde para memoria se erigió una columna de piedra, con una pequeña imagen de Nuestra Señora, semejante á la aparecida: que se disputó entre Arceniega y el condado de Ayala la posesión de la imagen; que estando ventilándose el litigio ante el tribunal á que se sometió, y como ambas partes litigantes aprontasen los materiales necesarios para la construcción del templo, se observó que por las noches poder invisible conducía todo lo que se acumulaba durante el día por los devotos del condado de Ayala al territorio de Arceniega y al sitio mismo en que la Virgen es hoy venerada; y que se dió término al litigio por el milagro obrado, para bien de las dos comarcas alabesas.

Por el transcurso de los tiempos y de los sucesos no se ha podido conservar documentación de ninguna clase referente al santuario y solo se puede leer y estudiar su historia en las paredes de su fábrica, liarto desfiguradas desgraciadamente.

KRESALA

X

Aterpean

Etorri zan barriro negu baltza, ta beragaz batera agertu ziran iparraldeko aize otz da meiak gizadi zal aulduai azurretarañoiko ikarea sartuaz; Kurutzemendik laño-tsapela jantzi eban; Arno ta Oiz sendoai buruak zuritu jakoezan edurrez; Kantauriako ur ugariak berde illunez jantzirik egozan; бага indartsuak arkaitz gogorrakaz burruka bizian ebiltzan egunero; kaio zuriak, eundaka, jira ta bira nekusan goizetik gabera Arranondoko ibai gañean; da potorrak, millaka ta niillaka, zare lodi andi baten irudira, itsas ate edo *barra* ondoan, uretan jarri-ta ikusten ziran noizean bein.

Bezigtarako eretirik onenean egozan arranondotarrak.

Anjelek ezaban oindiño erabagi senartu bear eban edo ez, da ezer erabagiko eban itsurarik bere ezegoan. Itsasorako arloetan zereginduta ebillen beti, itsasoan bizi zan goizeko orduetatik ia gabekoetaraño, itsasotik kanpora Anjelek ezegaz zer ikusirik ezeukala esan zeikean.

Bein baten, masteak¹ oña zapaldu eutsalata, miñez eforri zan itsa-

(1) Mastea. Aize-oial edo *belak* jasoteko abea.

sotik etsera ta etsean gelditu bearra izaeban sendatu arte, luzarotso, itsasora barik. Baña etzan alperrerrian egon, ori ez. Arranondon, itsasorako eztanari, legorrean emoten jako lana, danentzako egon oi da ta. Legorrean irabasten dabe aloger laurena edo aloger erdia (*soldata* laurena ta *soldata* erdia esan oi daroe) itsasorako indar gitsi daukien mutill koskorrak, gizon zar lanean lenago amaituak eta erdi gaisorik dabiltzanak: batzuk lanbasakaz¹ tsalopak urez garbituten, beste batzuk arrantzalien upeltsoak iturriko urez beteten, edo tertzetarako basoan urkulak² billatuten. edo amoak³ arrañ andien janariz beteten, edo olango zeregin danetan bear bada.

Anjelek, oñeko miñak iraun eutsan arte guztian, beste indar-galduko gizon da indargurako umeakaz batera, euren etse azpiko upalategian egiteban lana.

Langille danak lurrean zabalzabal jarri ta, lau aldietatik bardiñak diran otzaratso zapalak ankartean arturik, antsoba, sardiñ edo *lantzoi* zatia amoa ipiñi ta errezkada zuzenean otzaretan tolostu, edo aurreragoko egunean itsasotik ekarriko mokoloiak⁴ askatu, arildu ta urkuletan sartzen ebezan, euskal erezi batzuk esaten zituen bitartean.

Iñoiz bein, gasteak erezian espertuta gero, gizon zarrak, antsiñetako ipuiñen bat edo euren gastegunetako gertaerak esan eroiezan. Begozan batzuk, azkar ta sendo izan ziranean, kala-potiñak baño asitsoagoetan, España guztiko urertza ikusi ebenak, eta baita ontzi andien barruan, urriñetako itsasoetan zear, ameriketako ugartietaraño eldu ziranak bere; ta olangoi arrotasunaren aizeak ikututsuren bat egiteutsenean, entzutekoa izaten zan euren arteko eztabaidea.

Ez miraritu, irakurlea, Arranondoko arrantzaleak, noizean beñ, arrotasunaren ikuturen bat izatebela jakiteagaitik.

Arrotasuna edonun bizi da, edozeñ tokitan egiten dau bere abia kutuna, edozetatik artu oi dau bere burua apaindu ta andi egiteko erakaia: jatorri onekoa edo odol garbikoa dalako, jakintsuagoa dalako, adimen obekoa, aberatsagoa, ederragoa edo indartsuagoa dalako. Gauzea da zerbaitetan besteak baño norbera geiago dala ames egitea, besteai goitik bera begiratutea.

(1) Lanbasa. Oial zar zatiakaz egindako moltsoa, egur baten buruan ultzez josita.

(2) Urkulea. Erderaz *horkilla*.

(3) Amoa. *Anzuelo* gastelarrez.

(4) Mokoloia. Tretzako soka ta amoen nastea edo korapilloa.

Ta iñok eztau uste izaten zer baitetan besteak baño geiago eztanik.

Arrotasunak izen asko daukaz, erderazko izkuntzetan batez bere; baña beti da bat jaskera ez bardiñ askogaz jantziarren.

Isillik egon oida geienean, bera ezpaltiz legez agertu gura izaten dau batzuetan, baña edonok esagututen dau beingoan da edozer eratan.

Milla bidar ikusi dot arrotasuna gizonen etsietan, gizonen begirunean, jantzian, izketan, ibilleran...

Oial barri ederrakaz euren gorputza apaindurik darenen biotzean legez bizi da tsapel zar koipez da ezkata edo *eskamaz* betetakoaren azpian da soñeko baldar arabakinduakaz estaldurik.

Erbesteko zalpurd¹i aberatsa Arranondoko kalean zear arradaka ta autsak jasoaz doanean, zalpurdikoak, nasako gizate arlotea ikusirik, erruki urruñgarriagaz begiratuten dautsie, ta nasakoak barriz aoa be-tean diñoe zalpurdikoakgaitik: «Olangotsankame bi ukabilkada bate-gaz amaitu leitekez. Eztira orreik askorako igarian, erramuetan edo arraña artzen. Tsibiari laster jaten emongo leuskioe orreik»...

Gizon bakotsak bere arrotasuna dau, etsadi ta erri bakotsak berea. Ni esaten da aldan guztian, ni ezin danean *geu*, Arranondo ezin da nean *Bizkaia*.

Peru ta Mikol-en arteko eztabaidea (upalategian egozan aguratso bi ziran Peru ta Mikol) zeñek ur da lur geiago ikusi eben izatezan, biakbe geien ikusi ebenak etziran baña.

—¿Zu nun izan zara gero?—itanduteutsan, diñodan egunean, le-nengoak bigarrenari.

—¿Ni?—ziñoan besteak.—Baionan be bai, Saanderren (Santanderren) be bai, iñoiz Kijonen (Gijonen) be bai.

—¡Baiona, Saander, Kijon! ¡A ze!... Orreik erriok edozeñ umek be ikusi ditu.... Koruña nun dagon be eztakizu zuk.

—¿Jakiñ ez oster? Koruña Kijon baño arutzago dago.

—¿Iñoiz egon zara bertan?

—Ez.

—Ni bai.

—Baña ni arutzago be izanaz.

—¿Nun gero?

—Lisburun. (Lisboan).

---

(1) Zalpurdia. *Coche* gastelarrez.

—Bai ta ni Kadizen, Tankarren (Tanjerren) da Zeruetan (Zeutan), moruak dagozan lekuan gero.

Moruen izena entzun ordurako—mutiltso guztiak ernaitu zituen belarriak, eta eztabaidako aria urraturik, asi ziran itaunketan:

—¿Moruak Kadizen dagoz?

—Ez, Kadizen gatsa: gaisetara joaten giñan Josantonion ontzian. ¡Amaika joan etorri egindako ontzia geure *San Pedro* zarra! Maitea-ga genduan a...

—¿Moruak nun dagoz ba?

—Tankarren da Zeruetan.

—¿Zeuk ikusi dozuz, Peru?

—Bai, eun bidar be.

—¿Zelangoak dira ba?

—Geu langoge gizonak.

—¿Gu langoak? Baltzak eztira ba?

—Baltzak edo baltzeranak. Zorki bat erabilten dabe buruan da jan-tzi zar, luze, zikiñ bat soñean.

—Moruak baltzak dira;—esaeban onetan amalau urte inguruko mutiltso batek-neuk ikusi neban bat beiñ, Saanderko *llamean* (*Alamedan* esangura eban, erderazko izenagaz) Arpegia ta paparra ta eskuak eta dana bat-baltzakeukazan, espanak durdo durdo, agiñak zuri zuri ta kiskur kiskur ulea.

—Orreik e eztira moruak—esaekan Mikolek.

—¿Zer dira ba?

—*Aprikañuak* (afrikatarrak) dira orreik.

—¿Aprika ezta ba moruen lurra?

Mikol itaunera oneri zer erantzun ezekiala gelditu zan. Etzan gitsiagotarako bere. Itsasoan asi, itsasoan indartu ta itsasoan indargetua zan. Bekizan zenbat ordu bear ziran Arranondotik Kadizera edo Kadiztik Bilbora, bekizan ze aize ziran aizerik onenak joan-etorriedo osterea ariñ egiteko; Barzelonatik asi ta Donostiaraño egozan urertzeko erri guztien sarrerak zelangoak ziran ondo ekian, nun egozan tirañik gogorrenak eta ondar-mairik andienak bere bai; bekian noizda ze aizegaz ipiñi mastetan olango edo olango aize oiala; itsas gizon azkarra izan zan, itz baten esateko; baña ezeban iñoiz liburu bat eskuetan ar-tu, ezeban irakurten ikasi ta ezituan egundo ondo jakiñ errezuma edo dierrien mugak. Nun zeñ agintari zan ezekian, nun zeñ enda edo arrasakoak bizi zirean bere ez. Mikolek eta bere gisako beste itsasgi-

zonak illuntasun da naste andia euki eroien buruan olango gauzen gaitan. Ameriketan izan ziranentzat, Amerika guztia Abana edo Bera-kruz edo ikusi eben erria zan: España ingurutik urten ezebenentzat, España ta Portugal, Franzia ta Ingalterra, *or arunzko aldean* egozan erribatzuk. Orrek gauzok ontzigidari edo ontziburuak ikasi bear zitua-nak zirean.

Alan da guztiz bere ezeban gura Mikolek bere jakiñeza mutikoen aurrean agertu, ta ezentzun edo entzungor eginda beste gauza batera birau eban autua.

—¡Amaika arrisku erabilli doguz itsasoan!—jarraitu eban.—Iruro-geta amazazpi urte izango ditut datorren Abenduaren seian, da ortse, uretan igaro ditut guztiak. Amasei urte neukazanean sartu nituen *San Pedron*. Ordurako iru edo lau lagunegas neurtu neban neure besoen indarra, ukabilka, to tsopapeko tsakurra baño tsakurragoa nintzan. *San Pedron* egin nituan, Kadizera osteran, zazpi urte; gero *Santa Kurutzen* beste iru ta eskondu ezkerotik ementse ibilli naz beti.

—¿Beraz gaistoa ziñan zu gastetan?—itandu eutsan Anjelek.

—Gaistoa, gaistoa esateko be ez, arro samarra ta lotsagabetsoa, neure buruari geiegi neritsona, betondokoren bat baltzitu ta euren tokitik agiñen batzuk ataratea baño beste kalterik ezteutsat iñori era-karri.

—¿Ta eztozu bein be *tirabirarik* egin?

—Ontzi andietan ez, estualdi asko eruan arren: tsalopetan bi bi-dar; baño Jaungoikoari ta Antiguako Amari eskerrak, beti urten dot onean. Eztot nik egundo itsasora urten, Antiguako Amaren baseliza-tsoa ikusten dan tokian, tsapela kenduta, Agur edo Salbea esan barik. Egia da, danok egiten genduan gauzea zan, lenago, geure gurasoak alantse erakutzi euskulako, eta, gañera, guztiok ekandu zarren gorde-zaleak giñalago. Gauru.... gaur eztakit. Iñoiz somau ditut nik gaste batzuk, atzekoak *salbe* deituarren, tsapela erantzi barik eta berbetan. Da gero, larri dabiltzanean, Andre Mariaren laguntasuna gura.

—Antiguako Amari laguntasun asko zor eideutsie ba Arranondo-tarrak.

—Asko, guztiz asko; milla bidar atara ditu berak esturasun andie-tatik arrantzaleak, oneik zelan ezekiela. Nik badakit gertaera polit bat, neure aitaitari entzuna. Egia bada, guzurra bada, eztakit; baño nik egizat daukat.

—Ezaiguzu ba, Mikol; *tira*, esaiguzu,—deadar egientsen mutikoak.

—Ordoaba.«Bein, beste askotan legez, arranondotarrak urten eieban itsasora guztizko egualdi garbi onagaz; baña ar atslderako zeru guztia goibeldu eieban, da aizea, trusua ta euri zaparradea asi eiziran Jaungoikoak lagun. Tsalopak ezeiziran agiri, ta olango eretietan oi dan antzera, erriko gizon da emakume danak, oso artega ta arduratsu, baeioazan, batzuk eliza nagusira, beste batzuk talai-etsera ta Antiguago baselizara norbait edo beste. Ta emen asten da gauzearen arrigarritasuna. ¡Antiguako Ama garbi ta ona ezeiegoan bere tokian! Zur-turik urten eieban ara joan ziran emakumeak elizañari itaunketan, da elizañak, konkorturik eta bildurrez, esan eieutsen, goizean, argi-ontzia ipiñi ebanean, an egoala beti baizen eder da gozoa, ta ezekiala geiagoko barririk; itandu eieutsen abade-artzañari, ta arek be ezekiala berak ezer. Zabaldue izan aida baten erri guztian albistea ta an joan eiziran erritar danak, zar da gaste, Antiguako inguru ta basterrak astertutera».

«Alperrik: Antiguako Ama ezegoan Arranondon: edo norbaitek ostu eban edo berak igez. ¿Baña zeñek ostu, lenago be ostutera joan jakozan lapurrak zirkiñik ezin eginda gelditu baziran elizmai ondoan? Gañera ¿zetarako eben lapurrak Andre Mariaren irudia, asteguneko soñekoakaz baegoan orduan? ¿Da zegaitik igez berak, arranondotarrak ainbeste maite baebe? Gauza illuna zan, guztiz illuna, ta iñok eziñ eikian esan zelan gertaerikoa....»

«Antiguara igoniko gizadiak menditik bera jatzi ziranerako, baeie-tozen tsalopak, *parra parra*, patsada onean, ekaitzik eztagon egunetan etorten diran gisara. Batek bakarrik egin eieban tira-bira, urre-ñean; baña bertako gizonak Ama Mariaren irudiari munga ta arrene-tan asi ta laster, uretan egozalakoan, zelan ezekiela, Arranondoko ondartsan arkitu eieban euren burua, iñongo minbarik. Norbaitek aidean ekarri zitualakoa edo esateiebe».

—¡Milla añaniñua! ¿Baña zelan?...

—«Egonapurbaten, eztot amaitu ta. Euren izugarritzko gertaerea esaten ziarduela, Antiguako elizaña emen emen eidator arin aringa, arnaseztuka ta deadarrez: agertu da, agertuda Andre Maria».

—¿Nondik? ¿Zelan?

—Eztakit, baña bere tokian dago.

—«Igoten ei dabe barriro, ioranean, Antiguara, erritar guztiak, eta benetan, an eiegoan Ama maitea. Baña, ¡ause da izatekoa! ¡Soñeko guztia bustirik eta barrenak ondarrez beteta eieukazan!»

—¡Milla ta milla aingeruak! ¡Orise bai dala gauza miragarria!... Orduan Antiguako Ama arranondotarrak olatuen artetik ataraten ibi-liko zan.

—Alandaustea. Beste ereti gaisto askotan be ibilli ei da uretzean, da sarri billatu eideutsez soñeko barrenak bustirik eta ondartuta.

Mikolen esana nai añan arakatu ta aotan erabilli ebenean, bere tirabirak zelangoak izan ziran esaeiala eskatu eutsen entsuleak.

—Nireak eztauke zer esan andirik: entzungarriagoak dila Kitolis. enak eta orrek esan daiazalabereak—agertu eban Mikolek.

—Tiraba ba, orain Kitolis tsandea da ta Kitolisek itz egin daigula.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

LA MARINA MERCANTE CANTE DEL MUNDO

Las estadísticas que recientemente ha dado á conocer el Lloyd sobre el número de toneladas que cuenta la marina mercante del mundo, demuestran que todas las naciones tienden al desenvolvimiento de la misma como único fin para el engrandecimiento del país.

Las naciones cuyo desarrollo adquiere de año en año una notable importancia son: Estados Unidos y Alemania; pero, sobre todo, esta última, que procura no dormirse en los laureles conquistados en sus dos últimos años.

Al terminar el año fiscal (1.º Julio de 1901 á 30 de Junio de 1902) la marina mercante del mundo se componía de 29.628 buques con 32.437.763 toneladas. En el anterior año fiscal componíase de 29.091 buques con 30.600.510 toneladas; resulta, por lo tanto, una diferencia en más en 1902 de 1.800.000 toneladas.

Hubo un descenso en buques de vela, pues mientras 1902 aparece con 12.472 y 6.577.776 toneladas; en 1901 en cambio, había 12.563 con 6.591.627 toneladas, ó sea una diferencia de 91 buques de vela con 13.851 toneladas.

En vapores el aumento fué muy significativo, y esto viene á corro-

K R E S A L A

XI

Kitolis

Gizon tsiki polit makur bat zan au, bere sorbaldetan larogeta bi urte andi jasoten zituan gizona. Iru edo lau uletsu zuri-baltz eukazan buru soill zetakaz betean, zutiñ zutiñik; askozaz geiago ta zuri kiskur kirikolauak garondoan, bildots edo arkume baten irudira; bepuru luze betien azpian begi urdiñ-abar bigun bigunak; arpegi baltzeran guztiz zimurtua; oial lodi zakar arabakinduagaz egiñiko jaka zarra soñean; praka urdiñ zengle batzuei eusteko gerriko tendeltsu bat mokor gañean, ontzi-soka lodi sendoaren antzera biurtua; ta olezko *zapata*, oñezorro edo traskoak oñazpian.

Jaiegunetan obeto jasten zan, elizarako. Ur dai zatiagaz. krusaloko orioagaz edo izurdearen sañagaz noizean bein bigundu oi zirean naruzko oñetakoak, alkondara zuri garbia, zarra bazan bere, ta tsintsonezko jaka-prakak: orise zan jaiegunetako jantzia.

Itsasorako gauza etzala gelditu zan ezkerotik, egunero entzuteban mesatsu bat, egunero izaten zan illuntzeko *errosarioan*; gaisoren bati Jauna eruan bear jakonean, an joango zan Kitolis, argi bategaz; Jau-naren aurretik elizjiran ibilli bear zanean, an urtengo eban Jaun es-talkiaren makilla bat jasoten; elizkisun guztietan, an egongo zan Kito-lis alkate aulkidaren atzean, belauniko.

Erritar danak gura eutsien: añ zan bera zintzoa, apala, baketsua ta mendu onekoa.

—«Ni eznaz izan, Peru ta Mikol lege, urandiko arraña—asi zan esaten beren aterpeko lagunai».—Toleta¹ baño andiago enintzala,

(1) Toleta. Karelean edo tsalopertz gañean erramuari eusteko ipinten dan ziria.

bederatzi urte neukazanean, eruan nituan lenengo neure aitak masira: neguko izotzak gogortu eustazan azurrak, orekan; udako eguzki be-roak baltzitu eustan azala; besigu ta atun tatoakaz asi ta loditu nin-duen; ni bere Mikolen antzera, itsasoan bizi izan naz legorrean baizen geiago; baña ontzi andietan eznaz egundo ibilli ta Kantauriko uretatik eztot urten, nai ta naiezean edo *arribadaren* baten izan ezik. Alanbe naikoa neke igaro dot itsas orretan.

«Iru aldiz egin dot tirabira. Lenengoan, Arno atzean, besigutan gengozala; bigarreanean, aortse (ara ortse) erriko sarreran; da bietan berialase artu genduezan erritar lagunak. Baña jirugarrengoal, izala ta ikaragarrizkoa izan zan irugarren ori. Añ zuzen, ibaian zear kanpo-runtz giñoiazanean, erramua zala ta etzala, beste tsalopa batekoakaz aserratu giñan; deadarka, zarataka ta arrokerizko berbak alkarri esanaz urten genduan ur-zelaira, ta iñori etsakon gogoratu Antiguako Ama-ri beti esaten jakon Agur edo *Salbea* esatea.

«Gabon aurretsoa zan. Bagagoz, bagagoz illunabarrean, potin tsiki baten lau laguntsu, berdeletan, Orioko aurrean. Bakarrik gelditu gi-ñanian a, berandu be bazala ta otz be begoala ta, arrañ piskabat be bageukalata.... asi giñan etseruntz. *Terraltsoa* egoan, legorretik da-torren aizea. Jaso genduan triketa, ta bagetozan keska barik, atzekoak eskuak besapean beroteten zituan bitartean, eskota tosta bati lotuta genkarrela... ta, alako baten, *brast*, joten gaitu aize bunbada gogor batek, eta *dsau*st danok itsasora, tsalopa barruko arrañ, otzara, soka ta tresna guztiakaz batera ta nasteen. Alan be urten genduan urazpi-tik, or batak eta emen besteak, danok otzak ikaraz; inguratu giñan, igarian, popaz gora egoan tsalopara, ta itandu geuntzan alkarri: «gi-zonak, ¿zer izanda au?» Baña iñok erantzun bearrik ezegoan, guztiok genkian da. Ardurabagekeritsu bat, ustekida geiegia. ¿Zeñi baña otuko jakon alangorik, itsasoa bare bare baegoan?...

«Egundo alango negargarririk iñok eztau ikusi Gure urrean etzan iñor, da antse egon bearko genduan ur gañean. goizerarte. ¡Goize-rarte! ¡Ta oraindiño, geienez be, etziran seirak izango!.... Otzak eta bildurak dardaraka geunkazan, ¡ta amabi, amairu edo ama-lau orduan egon bear alantse! ¡Ta, gañera, goizean iñor etorriko ja-kun ez jakiñ!... «Ia, mutillak,—esaeuskun atzekoak, gu pitiñ bat az-kortuteagaitik—eskeñi daiogun Antiguako Amari, danok orpozik eta erramoak lepoan ditugula bere elizatsora joatea, emendik onean urte-ten badoгу, ta asi gaitean oraiñ *errosarioa* esaten»... Ipiñi neban

neuk Ikomes (Nikomedes) neure amabi urteko seme ederra, *killa* gañean auspez, da asi giñan arrenetan....Jaungoikoak badaki guk zenbat arren egin genduan. *Errosarioaz* ostean, zeruko done guztiai *Aita gurea ta Agur Maria* ta milla biotzeko eskari luze ta labur egin geuntsezan, alde batera ta bestera geure gorputz minberatua biratuteko utsunetsu batzuk artuaz... Onetan gengozala. amarrak aldean, aizeak ekarren indarrean da tsalopearen zabunetan igarri genduan itsasoak irakiñ bear ebala ta gure urrean ebillela eriotzea. Illun egoan; belarrietara etorkigun aizearen tsistuari destañoakoa neritson; Getariako ta Zumayako itsas-argiak agiri ziran lurrean, da niri, illen argiak iruditu jatazan. ¡Geu gengozan illten osasun guztiagaz!... «¿Ze urdu ete da?»—itandu euskun Matsin zarrak, eriotzondoko soñuagaz! —«Amarretatik amaiketara»—esan geuntsan. Da berak, oraiñdiño belarrietan daukaten esateko erarik illunenagaz—¡«Zen luzea dan gaba!—jarraitu eban—¡zeiñ luzea! Nik ezin neike iraun, laster amaitu bear dot, eta zuek ikusten badozue gurekorik».... Ezeban geiago esateko astirik izan, baba olatuaren bultzada batek kendu euskun albotik Orratiño ekarri genduan atzera ta esondu geuntzan oratu eiola gogor *karelari*; baña ezertarako ezeukan adorerik eta aotik bitza eriola, *damu dot Jauna, damu dot Jauna* esanaz, an joan zan ondora... Itsasoa geroago ta andiagoa etorren, olatuak geroago ta indartsuagoak, geroago ta mekotuagoak gengozan gu. Neke gitsiagoko egoera bat billatu naian, añ laster ipinten genduan gorputzaren astuntasuna esku baten gañean, añ laster bestearenean, oraiñ igoten genduan *killa* gañera oraiñ *karelera* jatzi, gañean ezin egonda.... Gau luzia zala esae-ban Matsinek. ¡Bai ondo luzea! Ta ¿zer ete da betikotasuna, samiñetan egon ezkeri?... Neure semetsua, neure Ikornestsu, otzikara andiak artu eban, da negar musinga ta zotiñez, *aita* bai *aita* asi jatan deiezka ta deiezka. ¡Ase zan errukigarritasuna! Aitak ezin ezer egin bere seme kutunaren aide, biotzeko negar gorria baño besterik; aitak ezin goiza ta laguntasuna erakarri, bere bizitzea emonda be... Etsi genduan, ezkiñan luzarorako. Jo genduzan beste бага batek burutik bera, kendu euskun tsalopea esku artetik, eta aldebanatu giñan irurok barriro. Urpetik azalera urten nebanean, asi nintzan igarian semearen billa. ¡Ez neukan neuk orduantse indar askorik eta arrokeri andirik bez! Idoro neban semea, ta tsaloparaño eruan be bai. ta esan neutsan tsalopeari gogotik eutsi eiola; baña alperrik. «Ezin, aita—ziñoan—¡jezin!» Artu neban orduan neure bularraren ondora, potina-

ren da neure gorputzaren bitartean ipiñi neban, da bere soñari ta potiñari alegiñakaz elduten gelditu nintzan.... Isillik gengoan danok, bildurgarritzko isilltasunean. Ikumestu—deitu neutsan andik apurba-tera—Ikomestu, ¿ondo zagoz? Ezeustan ezer erantzun. ¿Zelan ba jil da egoan da!»

Negar malko lodia erion Kitolisi bere arrigarritzko jazoerea malla onetaraño eldu jakonean, da entzuten egozanak bere ezeben urriñean negarra.

«Nik eztakit ze ordu inguru izango zan —jarraitueban—beste olatu batek tsalopea ta semea besartetik kendu eustazanean, eztakit zelan oratu neutsan osterata bere tsalopeari, eztakit zelan egon nintzan goizeko zazpi ta erdietan Getariako potiñ batek artu genduzan arteraño. Azkenerako, sena ta konorta galdu jakuzan, taket batzuk giñan atzekoa ta ni, zoraturik gengoan, zer egiten genduan ezgenkiala eutsiten geuntzan tsalopeari, lapeak aitzari baño gogorrago, atzamarretatik odola eriogula.... Gaisorik egon nintzan gero ia illabetea: da sendatu nintzanerako.... itsarora barriro. Baña ez geiago Agur edo Salbea esan barik».

Isill aldi bat egin ondorean, Kitolisi biotzeko naigabea kentzearren, asi ziran aterpeko gasteak eregian, da etziran geiago isilldu euren lan guztia amaitu arte.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

del uso de papel sellado, conceptuando esta especialidad como prove-niente de nuestros antiguos fueros?

Tal fué, en síntesis, la cuestión que surgió en presencia de los pre-ceptos que regulan lo concerniente al testamento alógrafo.

MANUEL GOROSTIDI.

(Se continuará)

K R E S A L A

XII

Bedar tsarrak

Kitolis, Mikol, Peru ta beste lagunak egozan aterpetik urretsoan, nasa gañean sutiñik, ondo jantziriko bost gizon egozan, alkarregaz au-tuan, eguzki epela artuaz batera.

Iskillos edo *armaduna* zan bat, *kontrabandoa* galerazoteko Arra-nondon egozan beste armadunen burutsakoa, ta erdalerrikoa bera, zer esanik bere eztagota; bizardun baserritarra beste bat (*Indianoa* esa-teutsien). Ameriketan aberastua, ez erderarik eta ez euskerarik ezekian mutill zarra, zerren astu egin jakon bata ta bestea ezeban ikasi, baña bere buruari asko eritson arro andia, siñiskorra ta siñisgaistokoa, be-ren esakera nastau, mordollo ta gatzbakoak gauzarik adjutu ta zapal-garrienak legez astiro esaten zituana; Arranondoko dendetan oialak saltzera, lantzian bein, Bilbotik etorten zan gaste polit, guri, buruarin-tsua beste bat; itsasoeten luzaro ibilliriko ontziagintari askor, zintzo ta bizia beste bat, kondaira onen asieran itsas aurrean esagutu gen-duana; ta bostgarrena, besigu, atun, sardiña ta enparauak maneaten zituen lantegiko nagusia, erdalduna au bere.

Arranondon lanik gitsien eukienak legez, or da emen alkar billatu oieben da alkarregaz egoten zirean sarri, oial saltzalea ez bestea, eta au bere bai areikaz, Arranondon zanean.

Gure Itsasgizona bekoki baltz samarrekoa zan, itz latzekoa batzue-

tan, biotzean eukan guztia erraz kanpora botaten ekian gizona, edozeñi egia andiak esaten eutsazana, bear zanean; baña oso arima leñargi ta onekoa. Aserre zalea izan ezarren, Euskal-erriari edo Elizeari ikuturen bat inok egiñ ezkeru, aserretik urriñean etzan ibillten.

Lelo, zio edo gai orregaitik, au da, Elizeari ta Euskal-erriari bakan eziñ itsi eutsielako, Itsasgizonak askoetan emoeutsen miñ beragaz batuten zirean erbestetar edo erbesteturiko batzuei; baña alan da bere ezeben beragandik iges egiten, maite ebielako, edo dirutsua, Arranonon guztiz ondo ikusia ta eskubide andikoa zalako.

Bost gizonok erderaz ziarduen, baña nik euskaldunentsat egiten dot neuse lantso au ta euskeraz ipiñiko dot beren jardun guztia.

—Nik eztakit—ziñoan Ezpatadunak, zeñen aurrean egoan asturik nunbait—ze *deabruzko* eresiak esaten dituen or barruko astuok euren tsakur-izkuntza orretan.

Itsasgizonak, arpegia beingoan illundurik:

—Etzeunkan ona etorri baño lenago euskerea ikastea baizen: dana ulertuko zenduan orduan edertu. Nik, erbestetan ibilli izan nazanean, euren izketan itz egin dautsiet erbestetarrai, erdizka ta motel bada bere. Etsat egundo gogoratu eurak euskeraz itz egin bear deustiela neuri.

Iskillosdunak:—Baña gizona ¿zer diñoztazu? Gogoratuizu, alde batetik, zuen euskera ori, erdi-izkera eskel zatar bat dala, ta beste aldetik españatar guztiok gastelarrez ikastera naita naiztuak gagozala. Gastelarrez bakarrik itz egin bear da Españian da beste izkera danak osoro ta betiko kendu.

Itsasgizonak, berotuten asita:—Eztiñozu ondo, zalduna. Euskerea antsiñetako izkera guraso, eder, mamintsu ta zakona da. atserritar jakitun askok dakien legez, zuek jakiñ ezarren. Da gañera, ¿zeñek esan deutsu zuri nai ta naiez ikasi bear dogula guk Gastelako izkuntzea? Eztiñok gura dabienak ikasi eztaiela, ikasia beti dator ondo ta; eztiñot gastelar agintariakaz Euskal-erriko gauzen gañean zerbait erabagi bear daben euskaldun nagusiak eztabela iltasi bearko; ¿baña euskaldun guztiok? ¿Zeñek nai ta naiez itz eragingo deusku gura eztogun eran? ¿Zer dala ta? ¿Zeñek dauka Españian gu orretara ipinteko eskubidea? ¿Ez-kara gu izan geurekorrak eta askatuak, geure gurariz da geuk ipiñiriko zerzelada batzukaz, Españiaren laguntzat, ez mendekotzat, jarri giñan artean? ¿Nok dauka gu makurtuteko eskubidea, diñot ostera bere? ¿Indarrak? ¿Indarra dozue eskubidien iturburua? Bada orduan ondo

egieban Napoleonek España menderatutzera etorri zanean. Baña itsi daiogun alde batera euskaldunen geurekortasun da askatutasunari. ¿Zegaitik kendu bear jako gizon, etsadi edo erri bati beren endako itsurea, beren aberastasuna, inoren on barik? ¿Zegaitik kendu bear jaku guri geurea? ¿Ezta naikoa norbere lurlean daukagun ondasuna ez esagututea; ezta naikoa, alperreri ta nagitasunagaitik izkuntzarik zarren da maitegarriena ez ikastea, arrotzak ikasi oi daben legez; ezta naikoa basterturik eukitea, enzun bere ez gura izatea; ill da lurperatu egin bear da gañera? ¿Eztozue zeuek bandera oial da burdin zarrak gordeten gertaera on batzuen gomutagarri legez, edo zeuen asabienak diralakoa beste barik? Bada ¿zegaitik itsi ez guri zeuen da geure asabien izkuntz ederra mendi tartean gordeten?

—Iskillosdunak:—Etzaite aserratu, gizona; baña jakin eikezu euskereak eztabela zuk uste dozun aña edertasun.

Itsasgizonak:—¿Zuk delan dakizu euskerarik ikasi ezpadozu?

Oial saltzalleak:—Neuk dere eztot ikasi, Bilbotarra izanarren, gu-rasoak ezeusten erakutzita; baña damurik bere eztot. Euskalerritik kanpora euskerea ezta ezertarako, ta Euskalerrian bertan edozeñek daki gaur gastelarez.

Itsasgizonak:—Zuk euskerea ezjakiñagaitik damurik ez izatea, mirarituteko ipuña ezta. Zuek, bilbotarrak, antsiña galdu zenduen asabien izkera biguna ta antsiñatik zagozie erdaldundurik; eta gañera, zuretzat, zal-erosketarako ona eztan gauzea ezta iñoiz bere ona izango. (Zeuk saltzeko gauzea balitz, ederrenetakoa dala bere laster esango zenduke zuk.) Baña jakin eikezu, lenengo, saltzallientzat onak eztiran gauzarik asko badagola lurlean, da bigarren, geure euskerea eztaukagula saltzeko. Euskal-errian barriz edozeñek itz egiten badeutsu erderaz, ainbat gaistoago: neu *dendaria* banitz, ikasi bearko zendukie euslieraz, oialak eta enparauak eskiñika zatozentsuok.

Indianoak, kukurruku egitera doian ollarrak legez burua jasota, zudur azpiko bizarrak kiskurtuaz, guztiz astiro ta benatsu:

—Neukesanneike iñok baño obeto, lur asko ikusi ditut eta: euskereak eztau ogia irabasteko *balio*. (Yo puedo *disir* mejor que nadie, porque *ha visto muchos* tierras: *bascuentze* no vale para ganar pan).

—¿Zelan irabazi dozu ba zuk geldotsarorek? Erderaz jardun ederren batzuk egin da? Esagun dozu.

—Nik neure ogia lan gogorrean da ondo irabazita daukat.

—Eztiñotezet, baña lanean egiteko eztot uste euskereak kalterik

egingo eutsunik, eta edereak indar andirik emongo eutsunik bere ez.

Baserritar bizardun edo *Indianoari* zer erantzunik etsakon otu, Ezpatadunak eta Oialsatzalleak ezeben ezer esan gura Itsasgizona aseratu etzediñ, da guztiak isillik gelditu zirean apur baten. Bitartean aterpekoak baziarduen egiñaletan Berrio-Otsoaren bizitzea erestuten, da lantegiko nagusiak gure Itsasgizonari itandu eutsan:

—¿Jakín leike zer diñoen or barrukuok?

— Bai, gizona, bai: len Amar Aginduak errestu ditue, itz neurtuetan; orain, Berrio-Otsoaren bizitzea.

—¿Zein zan Berrio-Otsoa ori?

—Abade egin da laster pralletegian sartu zan elorriotar gizon done bat. Apezpiko edo Abadeartzaiñ izatera eldu zan gero, ta Jesusen siñistea zabalduten ebillela, Tonkiñen kendu eutsien burua, ezpateagaz.

Lantegiko nagusiak:—Ba, ba; abadien gauzak.

Baserritar-bizardunak:—Orise bera, emen eztago basterik.

—Ezpatadunak eta Oial-saltzalleak:—Egia da.

—Itsasgizonak:—Eztaikit abadienak direan edo ez aterpekuok eres-tuten dituen itz-neurtuak. Emen, euskeraz, edonok eta edozer gauzen gañean daki itz neurketan, buruz da errez; guztiz egoki ezpada bere, erestuteko erara beintzat: naiz Elizako erakutzien gañean, naiz errian izan dan gertaera bategaitik, naiz erramuetea, idikitea, aizkora-ketea edo pelota jolasa galdu edo irabazi dalako. Ta edozelan be abadeak egindako itz neurtuak ereztuteari obeto deritsot erdalerritik erakarten dituen itz zikiñ naskagarriak deakarka jarduteari baño. ¿Ezteritsazue?

Indianoak.—*Bai*, baño eztabie gauza danok abadeak erakutzitakoak bakarrik izan bear.

Itsasgizonak:—Ereziakaitik badiñozu, len bere esan dot eta bigarrenen diñot edozeñek *atereak* izan oidirala: arrantzale bat da nai-koa, beragaz eskontzeko egoan neskatillea beste bategaz ezkondu bajako, itz neurtu batzuk neskatilla orren kontra berealako baten egiteko.

Indianoak, Itsasgizonaren esanari jaramonik egin bage:—Jakituriak iturburu on asko daukaz.

Itsasgizonak.—Estuestuan ezetz esango neuskizu. Orañ, ikasbide asko dagozala esan nai badozu, ori egia da. Baña, abadien etsai zarean ezkerro, erantzuidazu: ¿zeñek daki eurak baño geiago Arranondo lango erritsuetan? ¿Nok erakutziko deusku zerurako bidea eurak ezpada?

Indianoak:—Nire ezteustie egundo ezer erakutzi,

Itsasgizonak:—Sinistutendot: zuri ezteutsu iñok ezer erakutzi, ta gañera zeuk bere eztozu egundo ezer ikasteko burubiderik artu. Alan zara zarean langoa.

—Tsarra, ¿ezta? Kanpoetan zerbait ikasi dogun guztiok gara tsarrak zuentzat.

—Oriez, tsotso, ori ez. Kanpoetan ikasiak esagutzen ditut amai-ka, ondo Jaungoikozkoak eta euskerazaleak. Zu ibilli zarean lurrean, Ameriketan bertan, badira Begoñako Amari elizki ederrak egiten deutsiezan euskaldunak eta euren jaioterriko mitzoerea guztiz maite dabienak. Ezgitsi gero, asko baño. Bizibearrak eruan zituan urriñetara, baña euskaldun bizi dira ta euren biotza Euskal-errian daukie.

Ezpatadunak:—Baña egin esan gura badeuskazu gu bere zuk gais-
totzat gaukazuz.

—Nikezteutsuet zeuenetik ezer kendu dura, ta orregaitilt esango dot zerbaiterako onak izango zariela. Batori, legezkoa dana (edo legezkotsat daukazuena, bada Euskalerrian egiten dozuen ori ezta legezkoa) legeak diñoana ornidu barik iñok ezer ekarri eztaien, errien mugarri ta itsas inguruak zaintzeko; besteori diru pilloak ortik edo emendik laster irabasteko; besteori, or nunbaiten egiñiko oial mengelak ingeles oial sendotsat emoteko; beste au, erriko arrañik merkiena oriotan zerbait erre ta erbestean diru andiagaitik saltzeko. Orretarako onak zarie, baña ez Eliza Donearentzat eta Euskalerrarentzako. Siñizterik eztaukien gizonak, izketa, ekandu ta erakuste gaistoak erakarri oi ditue errietara; ta zuek, *gizon argi jakintsuok*, eztaukazue siñiste onaren izpirik. Beste aldetik barriz, gure izkuntza, oitura ta izateko erearen arerio diranak, geure areriotsat daukaguz, da zuek ezin eutzun dozue gure izkuntzea, gure oiturak ta izakerea ezin dozuez ikusi: orregaitik begiratuten deutsuegu gure arerioai lez. Erbestetik ekarririko asiagaz emen ernetako bedar tsarrak zarie zuek.

—¿Danok?

—Zuek bai, zuetarikoak ez, Jaunari eskerrak.

Era onetako esate gogorrek bere aotik entzunarren, itsasgizon zarraren lau entzuleak koipekeri andian da irribarrez egozan. Irribarrez kanpotik, barruan zer erabillen eztakigu baña.

—Zure gauzak—ziraetsien *zigarro* bana eskeniaz.

Urren egoanari bat artuta obeto lotuten egoan bitartean, arrast¹

(1) Arrasta= *Fósforo, cerilla*, Arranondon.

isiotuaz joan jakon *Indianoa*, ta Itsasgizonari esaeutsan belarrondora, euskeraz:

—Zu abadeakaz abadetuta zagoz.

Da besteak Indiaiionri:

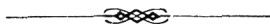
—Ta zu abereakaz aberetuta.

Itsasgizonaren zirikadea ezeban Indianoak ulertu. Aberea zer zan ezekian. Animatia esango eukean berak eta....

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(*Aurreandetuko da*)

UNION Y COMPAÑERISMO

Enteréme, aunque algo tarde, de la cuestión surgida entre los Pilotos y los armadores de pequeños buques, por pretender estos últimos no hacer caso de la R. O. de 25 de Octubre de 1901, y enteréme por la respuesta dada por el señor Ricart á la Asociación de Pilotos de Gijón, desde las columnas de «La Vida Marítima».

Cree el señor Ricart y Giralt que los Pilotos que navegaron cien días en altura, como agregados, no pueden mandar un velero de cien toneladas. Ciertó, en el caso de que los cien días de mar los haya hecho el sujeto que ostenta el título, en calidad de camarero, ó en otra condición que á ésta se asimile; pero en el caso, y esto es lo general, que se hagan los viajes trabajando cálculos y rindiendo guardias, creo que con el estudio y atención que se haya tenido en la maniobra es raro el agregado que al rendir viaje no esté en disposición de mandar la maniobra de la fragata, barca, etc., en que haya navegado; aparejo más complicado que el de esas pequeñas embarcaciones objeto del litigio entre armadores y Pilotos.

Dado caso de que el agregado haya hecho los viajes en buque de vapor, ya no son cien días, son, por término medio, quince meses el tiempo navegado y durante ese tiempo se efectúan bastantes entradas y salidas en puerto.

Como estos buques son de gran porte, claro es que el agregado en-

KRESALA

XIII

Alkarren   aurrean

Ura, gatza ta ezkata edo *eskamea* darioela ibiltan dira Arranondon tsalopa jaubien emasteak, euren alabak eta alogereko emakumeak, besigutarako bear dan arrañ tsikia upalategietara eruan da gasituten. Baña berez garbi dana edozetan oi da garbi, ta gure Mañasi, arratsalde baten, trauskoak oñetan da *belakizko*(aize-oialezko) gonea jantziarren, olango zeregiñetatik, ondo orrazturiko ulea buruzapi polit bategaz loturik, ezkatak ondo astindurik, eta iturriko uretan erabilli zituan eskuak oial-zorkiagaz legortuten eioan etseruntz, altzaneraño tsukun da beste edozeñ baño garbiago.

Ain zuzen, beren aterpetik urten da, orduantse eioan Anjel be kale batetik besterako malletan gora, errenka, errenka; ta uste uste barik jo eben alkar gaste biak.

Mañasiri, arpegiko azal zuria berealakoan gorritu ta, barruko *zarrada* andi bategaz, taupadaka jarri jakon bere biotza: zer esan ezekiala ta erdi moteldurik gelditu zan emakumetsoa. Anjelek, orma ondoko egur latzari elduta igoten joiala, albokera ikusi eban ausoko neskatillea.

—¿Zerdozu, Anjel?—itandu eutsan onek, zelanbait arnasea artu ebanean.

—Gauza andirik ez, baña ementse nago iragoko egunetan, ezertarako eznazala. Lenagoko baten, (bariakua zala uste dot) tsalopan, mastenausia erasten gebiltzala, eskuetatik iges eginda, eskerreko biatzak zapaldu eustazan.

Mañasik, zentzun guztiak espanetan ipiñita:

—¿Baña ausi-aterarik eztozu izango?

—Ez ba, zapaldua bakarrik. Alan esaeban osagilleak.

—¿Eta zegaz ipiñi deutsue?

—Linasiagaz edo eztakit *neupe*.

—¿Orio ta ardauagaz nasteen?

—Baietz uste dot.

—Orioa ta ardaua guztiz onak eidora olango saurietarako.

—Alan esaten dabe, baña neuk eztaukat *oberik*. Anditu egiten jat ibilleran.

— Ez ibilli.

—¿Ta etsean egon, alperrerien?

—Etsean be izaten dira arazoak.

—Atzo ta arañegun egin nituan neukazanak: *esku-zurda*¹ ta tsibi korañ² batzuk, bear diranerako. Orain eztaukat geiago berunik³ eta loro⁴ ta tantzarik⁵ bere ez.

—Geure aitag daukaz, da emongo deutsudaz, gura badozu.

—Ez, ez, eskerrikasko. Badaukat zeregiña tertzakaz.

—Zuk u, danari itsita, Arranobatekoagana joan bear zenduke, Anjel.

—Zer edo zer egin bearko dot, obeto ezpanoa.

Anjelek, nekatu egiten zan da, geldi geldi igoten zituan arrizko malla zarrak, bidean billatu eban lagunari zearkera begiratuaz; besteak, etserako gogorik ezeukan edo, oraindik Anjelek baño astiroago igoten zituan. Asieran eukan bildurra bota ebanean, geroago ta errezago egi-teban itz, Erriberatik goragoko kalera lasterregi igotea ezaban gura, ondo egoan Anjelegaz jardunean, da au dala ta ori dala, orkoa ta emengoa, urlia ta zendia, esan da esan, tsutsu ta putsu; aleban guztia luzatu eragiteutsan mutillagaz eukan gatzbageko autuari. Ta gatzbagekoa izanagaitik antua, edo berakatza, edo porrua, edo kipulea, bae-ban zerbait, bada mutillak geroago ta geldiago igoten zituan mallak,

(1) Esku-zurdea. Arrañ tsikiak artzeko zurdakaz egiten dan soka me ta luzea.

(2) Tsibi koraña. Tsibitarako bear dan berun da orratz okertuakaz egi niko tresnatsu polita.

(3) Beruna. Erdaldunen *plomo*.

(4) Loroa. Zurda ta amoaren bitartean ipinten dan *alambre* meia.

(5) Tantzea. *Pitazko* ari zuria.

eta azkenerako, Mañasiri aurrez aurre begira, atsedean andiak egiten ebazan malla baktosean.

Arpegiko gorritasuna joan jakonean, zurbiltsoa gelditu zan neskatillea; begi bitarte illun lausotua eukan, baña begirada bat bai ¡bigunagoa! Anjelek ezaban alango begiradarik ikusi, ta pozik ikusteban orduantse.

Zer esan andirik ezeuken euren artean, baña etsera joan bear andirik bere ez, itsuraz beintzat, ta gora ta bera ebiltzanai «agur» edo «arratsaldeon» egiñaz, baziarduen euren amaibageko jardunean.

Onetan, len goruntz joiala ikusi eben Tramana betorren ostera beruntz, ta eskuak gerrian zituala, autodun biai apur baten begira gelditurik.

—Gazteaaak—esaeutsien irribarrez—luzea dozuea aria zeuek. ¿Ezin eten e, ezin eten?

Da Mañasi, lo gozotik esnatuten dan bat legezt, barriro gorri gorri eginda, begi andi zabalakaz begira jarri jakonean.

—Ez lotsatu, neskatillatsua,—jarraitu eban Tramanak—ez lotsatu, garaian zagoz da. Aukerakoak zarie zuek bata bestearentzako.

Arriturik gelditu zan Mañasi bere barruko amesak ikusi ta agertu eutsiezalakoan: Anjel, iñoiz bailo geiago ta obeto neskatilleari begira.

—¿Entzun dozu zer esan daben?—itandu eutsan onek Mañasiri.

—Edozer gauza orrek—erantzueban besteak—lotsagabe andia da ta.

—Bi, lotsabagea da.

Ta ause da ipuña. Tramanaren esana lotsabagekeria zan, baña gure gasteok ezeben tsartsat artu. Barrez asi ziran arrañ saltzalleak esan ziztuan itzen gañeko autuan.

—Ezpagenki lez—ziñoan Mañasik—Anjel eztagola Tsanogorriren alabearentzat.

—¿Zegaitik ez?

—Zagoz isillik: gauza asko gaitik ez. ¿Erri guztiak eztaki ba Antoni Errota-gaz eskonduten zareana?

—Errietan, emakumien miñean batez bere, barrutsukeri andiak ibiltzen dira. Neuk diñotsut eta siñistuidazu, Mañasi: niri oindiño iño-gaz eskontzerik etsat gogoratu.

—¿Ee? ¿Egia diñoztazu, Anjel?

—Egi egia.

—¿Zelan, bada, egoten zara Antonigaz?

—Askot askotan eznaz egon. Zeugaz bere banago.

—Baña nigaz beste era batean.

—¿Zuk zer dakizu?

Au entzutean, Mañasiri begi biak malkoz bete jakozan, da Anjele-ri bat batera bereak argitu. Baña geiago itzik egiteko asti bage, nes-
katilleak, tsalopetako otzarakaz mutiltsoak betik gora etozala ikusi
zituanean.

—¡Ene! Tsalopak etorri dira, ta aparía egiteko oraindik, ama erre-
kan da ta—esaeban—da asi zan arin-aringa etseruntz, Anjelari agur
egin barik. Onek be ezeutsan agurrik egiñ, baña bere artean esan bai.

—¿Zelan otu etsako lenago aparía egin barik eukala?

.....
¿Zer diñostazu, irakurlea? Amesetan egongo zala gau atan Maña-
si? Jakiña ba.

Baña amesak ames izaten dira beti, itsurazkoak izanarren.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

A MARÍA

Hasta el trono de tu gloria
Suba, Señora, mi acento;
Que no lo disperse el viento
Antes de llegar á tí:
Oye la humilde plegaria
De un alma que en tí confía,
En tí, que fuiste, María,
Siempre Madre para mí.

Revuelto mar es la vida
Que nunca resbala en calma;
Las ilusiones del alma
Sus más rudas olas son:
No me dejes luchar sola
Con la tormenta irritada,
Inflama con tu mirada
La fe de mi corazón.

Libre de escollos, al puerto,
Tu protección me dirija;
No abandones á tu hija
Que ruega, Madre, á tus piés.
Mírame aquí, desterrada
En un mundo de amargura,
Que tú, Reina y Virgen pura,
A tus plantas girar ves.

No consientas, Madre mía,
Que de sus pompas livianas
Tras las ilusiones vanas,
Mi alma ciega corra en pos;
Y en la hora postrimera
De lucha y mortal quebranto,
Bajo tu divino manto,
Sálvame, *Madre de Dios*.

J. F.

K R E S A L A

XIV

Naigabeak

Sarri dakie gurasoak etseko seme-alaben zorigaistoa egiten, euren umeai zuzenbidea erakusten ardura bagekotsuak izan oi diralako asko, ikasgarri okerrak emoten deutsiezalako, euren aurrean edozer gauza esan edo egiñaz; norbere umearen utsegite ta griña tsarrak ikusten eztituelako, beste batenarenak ikusteko begi zabalak eukiarren; bear dan orduan astiñalditsu batzuk emoten ezteutsezielako, aserre barik eta euren onerako dirala erakutziatz; da, batez bere, seme-alabak bizi bide barria artu bearrean edo eskongei dagozanean, umien zorionari baño euren uste ta gogoari geiago ta obeto begiratu oi deutsielako gurasuok.

Alperrik da esatea osoro ta geiago eziñean maitetuten dituela euren umeak. Ori danok dakigu, baña, nire ustez, maitetasun guztien azpian, sustrai barruan, biotz mamiñean, bakotsak nor bere ondo-naia, norbere buruaren ruaitetasuna idoroten dau bestieganakoagaz nasteen, da gurasoak bere bai euren.

Orregaitik, seme-alabak eskontzeko egunetara elduten diran eretian, gurasoak eztira euren guraria ukatu gura, euren gogo betekoa eztana eztabie nai etsean, naiz da izan semien gurarikoa, ona, adjutua, elizkoia, ta langille maratsa etsera ekarri gura dan mutill edo neskatilea. Ta guraso askori gogoa beteteko, dirua ta ondasuna izaten dira gauzarik onenak. Euren iritsiz, etsejauntzakoak etsejauntzakoakaz eskondu bear dira beti, maizterrakaz maizterretakoak.

Egia da, semien gañean, Jaungoikoak eta Izakiak emoniko aginpi-bidea daukiela gurasoak, eurai jagokela esonde ta erakusmen zuzenak

emotea; baña eztable astu bear euren aginpide ta esanetan Jaunaren legeari ta seme-alaben onari begiratu bearrean dagozala. Zarrago diran aldetik argi geiago euki oi daroe, ta erakutzi daiela euren gogamena; baña ez beti jarraitu eragin, seme alabak errukarri izateko zori ta agiñean ipiñiaz.

Anjelen aita ta ama beste askorenak legezkoak zirean. Gure mutill onek, bere barruan zerbait erabilliarren, ezeutsan iñori ezer esan, da Arrenobaten oña zendatuten egoan bitartean, Sardinzarrek eta emasteak, emasteak batez bere, euren mutilla lotsatia zala ta egundo berez etzala aurreratuko gogamendurik, Antoniren gurasoakaz egon zirean da arautu eben gastien eskontzea. Geiagoko bage gauzea eginda egoala uste izanik, atunetara baño len, Donibanetarako, eskonduko zireala zabaldu eben erri guztian, da etse bizitza barrirako bearkiren batzuk egin eiezala agindu bere bai, isill isillik.

Antoni pozez zorutzen egoan. Etzan bera iñoganado maitetasunak urtuko eban emakumea, Anjelegaz lez beste edozeñegaz eskonduko zitzatekean, au baño geitsoago izan ezkeru besteren bat; baña, Arranonon, mutillik eder da aberatzentsat egoan Anjel, neskatilla guztiak gauzarik onena zala ziñoen, da orregaitik egoan añ pozik Antoni, gauzarik onena beretzat zalako. Erriko adiskide guztiak ondamuz begiratu eutsien berari: orise zan Antoniren gogamen bakarra.

Entzun daigun orain, Anjelek, Elgoibartik etorri zanean, Amagaz euki eban izketartea. Aita itsasoan zan.

Amak.— Astia emon deusugu, seme, ta onezkero zerbait erabagiko zenduan.

Anjelek.— ¿Zer erabagi, Ama, zeren gañen?

Amak.— ¿Ori diñoztazu? Eskontzearen gañean ba.

Anjelek.— ¡Aa!

Amak.— Guk u, zeuri bideak edegiteagaitik, Antoniren gurasoakaz itz egin dogu, Antoni bera be prest dago, ta eztaukazue abadea-gana joatea besterik. Ara ama on batek zelango lanak egiten deutzazan seme onari.

Anjelek.— ¡Baña, ama, nik ezer erantzun ezpadot!

Amak.— Eta eztenduke erantzun be egingo. Lau illabete bada gauza onen gañean itz egin neutsula, ta mutik ezteustazu esan, da nik i... ¿Beti eskongei egon bear aldozu?

Anjelek.— Eznaz oraindiño zarra.

Amak.—Baña ni bai, ta gure etsean neke asko dago emakume bakkarrarentzat.

Anjelek.— Artu bei ogikeko neskame on bat

Amak.— Etsekoa dozu neskamerik onena, tsotso.

Anjelek.— ¿Ezkara ondo bizi, ama? Bizi gaitezen olantse, oraindiño.

Amak.— ¿Tazegaitik eztozu eskondu gura Antonigaz?

Anjelek.— Egia esateko, etsat biotzera sartu neskatiila ori; arrotsoa dala uste dot, apainduri zalea, lerdenegia.

Amak.— ¿Ta zer esango dabe gugaitik Antoniren gurasoak?

Anjelek ezeutsan itaune oni ezer erantzun. Bekian amarena berea zala errua, baña ezeutsan arpegira bota gura.

Aita itsasotik eldu zanean, illuntso billatu zituan ama-semeak, eta bere itaunei «bai» edo «ez» besterik erantzuten ezeutsiela. Igarri eban nundik etorriko zan illuntasunaren asiarea, baña euren aotik entzutearren,

—¿Zer izan dozue?—itandu eban.

Amak.— ¿Zerizangoda? Gure seme oni arrotsoa irudituten eijako Antoni Errota, lerdenegia, apainduri zalea. Lei-dena izatea ohea da kor-koina izatea baño, ta apainduten bada barriz, bereagaz apaiduten da: berak dauka arek apaingarriak erosteko ta geiagorako.

Sardinzarrek semeagan ipiñi zituan bere begiak, arek zerbait esango ebalakoan. Anjel suaren garrari begira egoan, isillik.

Baeukan mutillak zer gogamendu. Alde batetik bere buruak zira-rautsan tsarra zala gogokoa etzan emakume bategaz eskondutea; beste aldetik ezeutsan bere amari naigaberik emon gura: ase zan bene benetado estualdia.

Sardinzarrek barriz, gauza guztien gañetik etseko bakea ta semearen ona gura eban. Egia, bera ibilli zan, ainbeste bidar, ardantegiko lagunai ta tsalopa barrukoai esaten, Antoni Errotagaz eskontzen jakola semea, eskontza ori gauza andia zalakoan; baña etzala eskontzen esateko be laster jarriko zan, alan bear izan ezkeror.

Iñok aurik ezebala edegiten ikusita gero,

—la ba—esaeban —guk u, Anjel, egin doguna zeure onagaitik egin dogu; baña zeu zara eskondu bear dozuna ta zeuk gura ezpadozu...

Amak, negarrez.—¡Ause da ordaña! Beragaitik buruausten jo ona ta jo orra ibillita, ¡ause da ordaña!

Amaren ganorabagekeri ta bidebageko esateak miñ andia emoteu-

tsien Anjeleri. Ezekian zer esan, ezekian estualdi atan nundik urten. Begiak itsi ta eskonduko zala esateko be baegoan. Azkenean, egonaldi bat eginda,

—¿Ona da—itandu eban—norberak nai eztabela eskondutea?

Aitak.— Ez,tsotso, ori ez. Zeuk gura ezpadozu, len bere esan dot eta....

Anjelek.— Nik badakit esker asko zor deutsiedala neure gurasoai ta eskerbagea ezazala uste dot: euron mendeko nago, ta eurok agindu ta gogo barik eskondutea ona dala esan ezker, eskonu bere bardiñ egingo nitzateke; baña esta ori neure gui-aria gaur beintzat, eta nire iritsia da luzapena emotea Antoniren guras lai. Olan eztira eurok iño—gaz tsarto geldituko ta nik arnasea eukiko dot.

Aitak.— Ondo esan dozu, seme, ederto. Goazen orain *errosario-ra*¹ ta *¡biba la pas!* Andrea, ipiñi eikeguzu gaur aparti on bat.

Amak ezeban geiago ezer esan. Gizon biak joan ziran elizara. Andik urtetea, gure mutill oni, aparitara eioala, «Anjel» deitu eutsan kale bastertsuan eliz-zapia tolostuten egoan emakume gaste batek.

—*Ola*, Antoni,—eranzueban mutillak.

—¿Zer barri? ¿Noiz etorri zara?

—Gaur arratsaldean.

—¿Ondo?

—Bai, sendatunaz.

—Elizan ikusi zaitut eta itanduteagaitik urten deutsut bidera.

—Eskerrikasko.

—¿Ta? ¿Ezer esan deutsue etsean?

—Bai

—Zer deritsozu?

—Oraindiño eztogula olangorik bear

—¡¡Ee!! ¿Zegaitik? ¿Donibanetarako ez? ¿Noizba?

—Eztakit noiz.

—¿Eztakizula noiz?

—Ez.

—¿Gitsi gora bera bez, gizona?

—Gitsi gora bera bez.

—¿Zoratuta alzagoz? Zuk eztaukazu eskontzeko gogorik.

(1) Illunabarrean elizan esaten dan *errosarioa* gizadi andia joaten da Arranonon.

—Oraindiño ez.

—¿Oraindiño ez? Neuk bere ez ba... Nai baneu zu baño obeak badaukadaz edonoiz da edonun.

—Eukizuz ba, emakumea. ¿Zeñek esaten deutsu ezete?

Onenbestegaz aldendu zirean neska mutillak bata besteagandik: azkar neskatilla, bathatera esnatu jakozan kirioak emoteutsien bizitasu-nagaz, aserre ta muker, etse basterrean negar egitera, erriko mutillik ederrena beretzat ezegoalako; baña kalearen erdian keska bagekoaren antzera agertzeko ustean, berak itsi ebala mutilla esateko asmoagaz: Anjel, astiroago, amaren bildurrez, baña pozik, gurasoak ipiñi eutsien lokarria añ laster urratu ebalako. Ezeban uste berak alango gertaldirik ordubete lentsuago. Bear bada gurasoi aurre artzea etzan ondo egiña izango, baña ¿zer egingo eban ba. gauzea esku artera etorri jakon ezkero?

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

A....

Si en la serena y apacible noche
fijo la vista en el espacio azul,
al mirar á la luna se me ocurre
que también la ves tú.

Si en las tinieblas que mi sueño crea
veo tu rostro con placer brillar,
dudo si mi alma ha ido á visitarte
ó si vienes tú acá.

Y si refleja el astro las miradas,
y el amor la distancia dasafia....
porque lejos estés, no se separa
tu alma de la mía.

DOLORES DE SISTERNES.

